

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль районы
Юлсубино авыл җирлеге Советы

КАРАР №16

Юлсубино авылы

2023 елның 11 декабрь

Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында

«Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 маддәсе, «Татарстан Республикасында җирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 маддәсе, Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставының 87,88,89 маддәләре нигезендә Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советы КАРАР БИРӘ:

1. Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итәргә;

2. Көчен югалткан дип танырга:

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының 2015 елның 16 апрелдәге 10 номерлы карары белән кабул ителгән Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын;

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2016 елның 1 декабрдәге 20 номерлы карарын;

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2017 елның 25 июлендәге 7 номерлы карарын;

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2018 елның 27 апрелдәге 6 номерлы карарын;

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2018 елның 12 октябрдәге 11 номерлы карарын;

- Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы

«Юлсубино авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2020 елның 07 апрелдәге 5 номерлы карарын;

-Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында» 2022 елның 26 августындагы 6 номерлы карарын.

3. Әлеге карарны гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда юстиция органнарына дәүләт теркәвенә жибәрергә.

4. Карарны дәүләт теркәвенән соң <http://pravo.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге “Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат рәсми порталы”нда бастырып чыгарырга һәм Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының <http://tibnauasloboda.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге рәсми сайтында һәм Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлегенең Татарстан Республикасы, Балык Бистәсе районы, Юлсубино авылы, Татарстан урамы, 56а йорт; Ямаш авылы, Х.Такташ урамы, 3в нчы йорт адреслары буенча урнашкан махсус мәгълүмат стендларында урнаштырырга.

5. Әлеге карар «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 маддәсенең 8 өлеше нигезләмәләрен исәпкә алып, рәсми рәвештә басылып чыккан көннән үз көченә керә.

6. Карарның үтәлешенә контрольлек итүне үземнең җаваплылыкта калдырам.

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль районы
Юлсубино авыл жирлеге башлыгы

Х.Х.Гатиятов

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе
муниципаль
районы Юлсубино авыл
жирлеге Советының
2023 елның 11 декабрь
11 номерлы карары
белән кабул ителде

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе
муниципаль районы
Юлсубино авыл жирлеге
башлыгы _____
Х.Х.Гатиятов

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль районы
«Юлсубино авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге
У С Т А В Ы

2023 ел

I бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 маддә. Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы «Юлсубино авыл жирлегә» муниципаль берәмлегенә исеме (аталышы) һәм хокукый статусы

1. Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлегә муниципаль берәмлеге авыл жирлегә статусына ия.

2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме (аталышы) – Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлегә муниципаль берәмлеге (алга таба текст буенча – жирлек).

3. «Юлсубино авыл жирлегә» муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы составына керә.

2 маддә. Жирлекнең территориаль корылышы

1. Жирлек территориясе составына түбәндәге торак пунктлар керә: Юлсубино авылы, Ямаш авылы.

2. Жирлекнең административ үзәге – Юлсубино авылы.

3. Жирлекнең чикләре «Балык Бистәсе муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләренә территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 37-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән тәгаенләнде.

4. Жирлек территориясе составына милек формасына һәм максатчан билгеләнешенә бәйсез рәвештә жирләр керә.

5. Жирлек чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы нигезендә законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 маддә. Жирлектә жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга халыкның хокукы

1. Жирлектә жирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда катнашу юлы белән һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләрендә, шулай ук әлеге Уставта каралган сайланулы һәм жирле үзидарәнең башка органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданныр жирле үзидарәне турыдан-туры һәм үз вәкилләре аша гамәлгә ашыруга жөнәсенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, мөлкәти һәм вазыйфай хәленә, дингә, инануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына бәйсез рәвештә тигез хокукларга ия.

Жирлек территориясендә даими яисә башлыча яшәүче чит ил гражданныр жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенә халыкара шартнамәләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. Жирлектә яшәүче һәр кеше жирле үзидарә органнарына һәм жирлек жирле үзидарәсенә вазыйфай затларына турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм урындагы кешеләр аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагыла торган документлар һәм материаллар белән танышу, шулай ук, законда башкасы каралмаган булса,

жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында башка тулы һәм дөрес мәгълүмат алу мөмкинлеген һәркемгә тәмин итәргә тиеш.

5. Жирлекнең жирле үзидарә органнары гаммәви мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка жирлек һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең аеруча әһәмиятле мәсьәләләре турында, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр чөлтәрен үстерү, социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклауның торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында даими мәгълүмат бирәләр.

6. Гражданның, оешмалар, әгәр аларның хокуклары һәм ирекләре бозылган дип санасалар, судка жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфай затларының карарларына, гамәлләренә (гамәл кылмауларына) шикаять бирергә хокуклы.

4 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек Башлыгы, жирлек Башкарма комитеты, жирлекнең ревизия комиссиясе, әлеге Уставта каралган һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә ия булган жирле үзидарәнең башка органнары һәм сайлап куелган вазыйфай затлары керә.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәреشلәр кертү юлы белән башкарыла.

5 маддә. Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

1) жирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;

2) жирлекнең жирле салымнарын һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару (бетерү);

3) жирлекнең муниципаль милкендәге мөлкәтне биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;

4) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә янгын куркынычсызлыгының беренчел чараларын тәмин итү;

5) жирлек халкын элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

6) ял итүне оештыру һәм жирлектә яшәүчеләргә мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

7) жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм гаммәви спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткөрүне оештыру;

8) жирлекнең архив фондларын формалаштыру;

9) жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен үтәү, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган

хезмэтлэргэ ирешү мөмкинлеген тээмин итү таләпләрен үтәү, жирлек территориясен күрсәтелгән кагыйдәлэргә ярашлы рәвештә төзекләндерүне оештыру;

10) адреслар бирү, адресларны үзгәртү, гамәлдән чыгару, урам-юл челтәре (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларыннан гайре) элементларына исемнәр бирү, жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, гамәлдән чыгару, мәгълүматны дәүләт адреслар реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) жирлектә балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау (чыгару, ташу) буенча эшчәнлекне оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм жирләү урыннарын тоту;

16) торак пункт чикләрендә халыкны су белән тээмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тээмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

17) жирлек чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

18) жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклауга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны (низагларны) профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) авыл жирлегендә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына иреккә керүен (файдалануын) тээмин итү;

20) Россия Федерациясенә гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән, рөхсәтсез алып барылган төзелешне сүтү турында карар, үз белдеге белән төзелгән төзелешне сүтү яки аны рөхсәт ителгән төзелешнең чик параметрларына, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләүгә, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренә, территорияне планлаштыру буенча документациягә яки федераль законнарда билгеләнгән капитал төзелеш объектлары параметрларына мәжбүри таләпләргә туры китерү турында карар кабул итү.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль районның жирле үзидарә органнары белән жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өлешен аларга Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә жирлек бюджетыннан Балык Бистәсе муниципаль районы бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына тапшыру турында килешү төзәргә хокуклы.

6 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнарының жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итүгә хокуклары

1. Жирлекнең жирле үзидарэ органнарының түбэндэгелэргэ хокуклары бар:

1) жирлек музейларын төзү;

2) жирлектэ нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм жирлек территориясендә миллиәтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;

7) муниципаль янғын сагы булдыру;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү;

10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре оешмалары тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү;

11) торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча муниципаль торак фондыннан гражданның торак урыннары бирү;

12) жирлек территориясендә яшәүче хужасыз йорт хайваннарын аулау һәм асрау чараларын күрү;

13) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында" 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;

14) инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән кешеләрнең, адаптив физик культура һәм адаптив спортның Физик культурасын һәм спортны үстерүгә ярдәм күрсәтү;

15) «Кулланучылар хокукларын яклау турында» 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы Россия Федерациясе Законында каралган кулланучылар хокукларын яклау чараларын гамәлгә ашыру;

16) участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына әлегә вазыйфаны хезмәткәр биләгән вакытка торак урыны бирү;

17) алкоголь, наркотик яисә башка токсик исереклек халәтендәге затларга ярдәм күрсәтү чараларын гамәлгә ашыру.

2. Жирлекнең жирле үзидарэ органнары әлегә маддәнең 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы («Россия Федерациясендә жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль

законның 19 маддәсе нигезендә аларга тапшырылмаган), әгәр дә бу катнашу федераль законнарда каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кертелмәгән һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән аларның компетенциясеннән төшереп калдырылмаган башка мәсьәләләрне жирле бюджетларның керемнәре хисабына хәл итәргә, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм түләүләрнең өстәмә нормативлары буенча салым керемнәреннән гайре.

7 маддә. Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы

1. Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

8 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасындагы үзара мөнәсәбәтләр түбәндәгеләр ярдәмендә гамәлгә ашырыла:

1) районның социаль-иқтисадый үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда жирлек жирле үзидарә органнарының катнашуы;

2) жирлек жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;

3) даими яисә вакытлыча координацияләү (яраштыру), консультатив (мәслихәт бирү), киңәшмә һәм башка эшче органнар булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;

5) кануннарда билгеләнгән башка багланыш рәвешләре.

9 маддә. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәр статусын билгеләүне, муниципаль хезмәт үтү шартларын һәм тәртибен дә кертәп, жирлектә муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу “Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында” 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, муниципаль хезмәт турында 25.06.2013 ел, № 50-ТРЗ Татарстан Республикасы кодексы һәм жирлекнең муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕҢ ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРЫЛУЫ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУ РӘВЕШЛӘРЕ

10 маддә. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның турыдан-туры катнашуы

Жирлек халкы жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә турыдан-туры катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) депутатны, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затын чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) муниципаль берәмлекнең чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданның хокук иҗат итү инициативасы;
- 6) территорияль иҗтимагый үзидарә;
- 7) гавами тыңлаулар, жәмәгатьчелек фикер алышулары;
- 8) гражданның жылышы;
- 9) гражданның конференциясе (делегатлар жылышы);
- 10) гражданның жыены;
- 11) гражданның арасында сораштыру;
- 12) жирле әһәмиятгә иң мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуы;
- 13) иҗтимагый (консультатив) советлар төзү;
- 14) гражданның жирле үзидарә органнарына мөрәҗәгатьләре;
- 15) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләр.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, кануннарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

11 маддә. Жирле референдум

1. Жирле референдум федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә турыдан-туры халык тарафыннан жирле әһәмиятгә мәсьәләләргә хәл итү максатларында үткәрелә.

2. Жирле референдум 12.06.2002 ел, № 67-ФЗ “Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында” Федераль закон һәм “Жирле референдум турында” 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 06.10.2003 ел, № 131-ФЗ Федераль законда каралган үзгәртүләргә исәпкә алып, жирлекнең бөтен территориясендә үткәрелә.

Жирле референдумда гражданның хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм уздыру тәртибе «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнары белән

билгеләнә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясе гражданны жирле референдумда гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә яшерен тавыш бирү юлы белән катнаша.

4. Жирле референдумны билгеләү турындагы карар жирлек Советы тарафыннан түбәндәгеләрнең инициативасы буенча кабул ителә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданны;

2) уставларында сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашу каралган һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән сайлау берләшмәсе, башка ижтимагый берләшмә;

3) жирлек Советы һәм жирлек Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан бергәләп тәкъдим ителгән инициативасы.

5. Гражданны, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләре инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлеге инициативаны яклап имзалар жыю тора, аларның саны жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар санының 5 процентыннан артмаска тиеш.

6. Жирлек Советы һәм жирлек Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан бергә чыгарылган референдум үткәрү инициативасы жирлек Советы карары һәм жирлек Башкарма комитеты карары белән рәсмиләштерелә.

7. Жирлек Советы жирле референдум үткәрү инициативасы белән чыгу турындагы документлар жирлек Советына кергән көннән соң 30 көн эчендә жирле референдумны билгели.

8. Тавыш бирү йомгаклары һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

9. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфаи затлары яисә жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

10. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүлешү нигезендә жирле референдумда кабул ителгән карарның үтәлешен тәмин итә.

11. Жирле референдумны уздыру турындагы карарга, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карарга карата дәүләт хакимияте органнары тарафыннан суд тәртибендә гражданны, жирле үзидарә органнары, прокурор, федераль закон белән вәкаләт бирелгән прокурор тарафыннан шикаять бирелергә мөмкин.

12 маддә. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы депутатларын сайлау максатларында уздырыла.

2. Тавыш бирү көненә 18 яшькә житкән һәм сайлау хокукына ия Россия Федерациясе гражданы жирлек Советы депутаты итеп сайланьрга мөмкин.

3. Муниципаль сайлаулар жирлек советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар тавыш бирү көненә кадәр 90 көннән дә иртәрәк түгел һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Әлеге карар кабул ителгән көннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча гаммәви мәгълүмат чараларында рәсми басылып чыгарга тиеш. Федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән очракларда сайлауларны билгеләү турында карар жирле үзидарә органнарына (алга таба - сайлау комиссиясе) яисә суд тарафыннан сайлауларны эзерләүне һәм уздыруны оештыручы сайлау комиссиясе тарафыннан кабул ителә.

Вакытыннан алда сайлаулар билгеләгәндә әлеге пунктта күрсәтелгән сроклар, шулай ук башка сайлау гамәлләрен гамәлгә ашыру сроклары кыскартылырга мөмкин, әмма өчтән береннән артыкка түгел.

4. Муниципаль сайлауларны эзерләү һәм уздыру сайлау комиссияләренә үз компетенцияләре чикләрендә йөкләнә.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлаулар «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

6. Жирлек Советы депутатлары сайлау округына сайлаучыларның уртача вәкиллеге нормасы нигезендә төзелгән бермандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

7. Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын жыйган теркәлгән кандидат бермандатлы сайлау округы буенча сайланган дип таныла.

Әгәр жирлек Советы депутатларын сайлауларда бермандатлы сайлау округында тавыш бирү бер кандидатура буенча үткәрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның кимендә 50 процентын жыйган кандидат сайланган дип санала. Теркәлгән кандидатлар тавышларны бертигез жыйса, алданрак теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Жирлек Советы депутатларын сайлауларның нәтижеләре рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

13 маддә. Жирлек Советы депутатын, жирле үзидарәнең сайланган вазыйфайн затын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек Башлыгы, законда һәм әлеге Уставта билгеләнгән нигезләрдә һәм тәртиптә сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып депутатның суд тәртибендә расланган конкрет хокукка каршы карарлары яисә гамәлләре (гамәл кылмавы) тора, алар сайлаучыларның ышанычын шик астына куя һәм депутат яисә жирлек Башлыгы бурычларын үтәмәүдә, депутат, жирлек Башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр башкаруда һәм Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарының һәм башка норматив хокукый актларының, әлеге Уставның һәм башка муниципаль норматив хокукый актларның башка бозуларында чагыла.

3. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү халык инициативасы буенча уздырыла.

4. Чакыртып алу буенча тавыш бирүне уздыру инициативасын күрсөтү һәм аны хуплап гражданныр имзаларын жыю өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукына ия булган кимендә 10 кешедән торган инициатив төркем төзелә.

5. Инициатив төркем инициатив төркемне теркәү турындагы үтенечнамә белән жирле референдумны әзерләүне һәм уздыруны оештыручы жирлек сайлау комиссиясенә (алга таба - сайлау комиссиясе) мөрәжәгать итә. Инициатив төркем үтенечнамәсендә депутатның чакыртып алу өчен нигез булып торучы конкрет хокукка каршы карары яисә гамәл кылмавы (гамәл кылмавы) күрсәтелергә тиеш, инициатив төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исемненән жирлек территориясендә эш итәргә вәкаләтле затларның фамилиясе, исеме, атасының исеме, туу датасы, паспортының яисә гражданин паспортын алмаштыручы документының сериясе, номеры һәм аны бирү датасы, аны биргән органның исеме яисә коды күрсәтелеп, шулай ук инициатив төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исемненән жирлек территориясендә эш итәргә вәкаләтле затларның яшәү урыны адресы күрсәтелергә тиеш. Инициатив төркемнең үтенечнамәсенә күрсәтелгән төркемнең барлык әгъзалары имза салырга тиеш. Үтенечнамәгә күрсәтелгән хокукка каршы карарлар яисә гамәлләр (гамәл кылмау) расланган суд карары теркәп бирелергә тиеш.

6. Инициатив төркемне теркәү, чакыртып алу буенча тавыш бирүне уздыру инициативасын хуплап имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум уздыру өчен законда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып, жирле референдумны уздыру өчен законда билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

8. Жирлекнең сайлау комиссиясе тарафыннан инициатив төркем үтенечнамәсен караганда, чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә жирлек Советы депутаты тиешле депутат аны чакыртып алу өчен нигез буларак күрсәтелә торган хәлләр унаеннан аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тапшырырга хокуклы. Күрсәтелгән депутатка, сайлаулар комиссиясе, жирлек советы утырышларын уздыру көненә кадәр өч көннен дә соңга калмыйча, алдан ук аларны уздыру вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр ителергә тиеш.

9. Жирлек Советы депутаты чакыртып алу буенча тавыш бирүне уздырганда, чакыртып алу өчен нигез буларак күрсәтелә торган хәлләргә карата сайлаучыларга аңлатмалар бирү максатларында инициатив төркем белән бертигез нигезләрдә агитация алып бару хокукына ия.

10. Әгәр чакыртып алу өчен тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның кимендә яртысы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек Башлыгы, чакыртып алынган дип санала.

11. Жирлек Советы депутаты, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары һәм кабул ителгән карарлар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

12. Чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгакларын рәсми ясаганнан соң 5 көн эчендә жирлек сайлау комиссиясе инициатив төркемгә, жирлек Советына һәм жирлек Советының тиешле депутатына чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары турында язма рәвештә хәбәр итә.

14 маддә. Чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән үзгәрешкә ризалыгын алу, жирлекне үзгәртеп кору максатларында уздырыла.

2. Чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлекнең бөтен территориясендә яисә аның территориясендә бер өлешендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән очрактарда үткәрелә.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзгәрешләргә исәпкә алып үткәрелә.

4. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, жирлектә яшәүчеләрнең яртысынан күбрәгә яисә сайлау хокукына ия жирлек өлеше катнашса, узган дип санала. Жирлек чикләрен үзгәртүгә халыкның ризалыгы, жирлекне үзгәртеп кору, күрсәтелгән үзгәрешләр өчен жирлек халыкының яисә жирлекнең бер өлешендә тавыш бирүдә катнашучыларның яртысынан күбрәгә тавыш бирсә, алынган дип санала.

5. Чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү йомгаклары һәм кабул ителгән карарлар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

15 маддә. Гражданның хокук ижаты инициативасы

1. Гражданның әлеге устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокук булдыру (ижат) инициативасына хокуклы.

2. Хокук булдыру инициативасы белән сайлау хокукына ия булган гражданның төркеме чыгыш ярый ала, алар сайлау хокукына ия булган торақ пунктта яшәүчеләрнең 3 процентыннан артмый.

3. Хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыру максатыннан гражданның хокукы:

- гражданның яшәу урыны буенча жыелышларын (эшләрен) һәм хокук булдыру инициативасын тикшерү һәм тәкъдим итү буенча башка коллектив чараларны оештыру һәм үткәрүгә;

хокук булдыру инициативасын тэкъдим итүне хуплау өчен имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр булдыруга;

торақ пунктта яшәүчеләрнең имзаларын жыюны һәм хокук булдыру инициативасын законнарға каршы килмәгән ысуллар белән тэкъдим итүне хуплау өчен агитация (үгетләү) алып баруга.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары гражданнырға хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

5. Гражданнырның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты, әлеге устав белән билгеләнгән компетенцияләренә ярашлы рәвештә, ул кертелгән көннән алып өч ай дәвамьнда жирлек Советының ачык утырышында Совет тарафыннан, жирлек Башлығы тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданнырның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль хокукый акт проектына караганда, гражданнырның инициатив төркеме вәкилләренә үз позицияләрен белдерү мөмкинлегә тәмин ителергә тиеш.

7. Гражданнырның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектына карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек Башлығының, жирлек Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнырның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль хокукый акт проектына карау нәтижеләре буенча кабул ителгән нигезле (дәлил)ле) карар рәсми рәвештә язма рәвештә аны керткән гражданныр инициативалы төркеменә житкерелергә тиеш.

16 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә гражданнырның жыелышларын һәм конференцияләрен үткәру юлы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнарын төзү юлы белән турыдан-туры халык тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнырның түбәндәге яшәу территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла: күпфатирлы торақ йорт подъезды; күпфатирлы торақ йорт; торақ йортлар төркеме; торақ микрорайоны; жирлек чикләрендә гражданнырның башка яшәу территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре әлеге территориядә яшәүче халык тэкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория башка шундый ук территория составына керә алмый.

5. Территориаль ижтимагый үзидарә территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәгәннән соң жирлек жирле үзидарәсенә вәкаләтле органы тарафыннан гамәлгә куелган дип санала.

Территориаль ижтимагый үзидарә аның уставы нигездә юридик зат булырга мөмкин һәм коммерциягә карамаган оешманың оештыру-хокукый рәвешдә дәүләт теркәве узарга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында түбәндәгеләр билгеләнә:

- 1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;
- 2) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә максатлары, бурычлары, рәвешләре һәм төп юнәлешләре;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен, хокукларын һәм бурычларын булдыру, туктату тәртибе, вәкаләтләре чоры;
- 4) карарлар кабул итү тәртибе;
- 5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәттән һәм финанс чараларынан файдалану һәм алар белән эш итү тәртибе;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегә мәсьәләләре буенча гражданнарның жыелышлары, конференцияләре аның уставы нигезендә чакырыла.

8. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышы, әгәр анда уналты яшкә житкән тиешле территориядә яшәүче халыкның кимендә өчтән бере катнашса, хокуклы дип санала.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, әгәр анда уналты яшкә житкән тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән берен тәшкит итүче гражданнар жыелышларында сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданнар жыелышының, конференциясенә махсус вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) территориаль ижтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) территориаль ижтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә төп юнәлешләрен билгеләү;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарә керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә органнары эшчәнлегә турындагы хисапларны карау һәм раслау;
- 7) инициатив проект турында фикер алышу һәм аны хуплау мәсьәләсе буенча карар кабул итү.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә органнары:

- 1) тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен күрсәтәләр (тәкъдим итә, чагылдыралар);
- 2) гражданнар жыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итәләр;
- 3) территорияне төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтияжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген күрсәтелгән гражданнар акчалары исәбеннән дә, жирлек бюджетыннан файдаланып, жирлек Башкарма комитеты белән шартнамә нигезендә дә гамәлгә ашырырга мөмкин;
- 4) жирле үзидарә органнарына (жирлек Советы, жирлек Башлыгы һәм жирлек Башкарма комитетына) әлегә органнар һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар

проектларын кертергә хокуклы, алар элге актларны кабул итү компетенциясенә кертелгән.

11. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе жирлек Советының элге Уставы һәм норматив хокукий акты белән билгеләнә.

17 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру (булдыру) тәртибе

1. Халыклар, жирлекнең жирле үзидарә органнары инициативасы буенча территориаль ижтимагый үзидарә булдыру максатларында гражданның территориаль ижтимагый үзидарә уставы проектын эшләүне гамәлгә ашыручы һәм чикләрендә шушы территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотыла торган территориядә яшәүче гражданныр жылышынын оештыручы инициатив төркеме төзелә.

2. Гражданныр жыны тиешле территориядә территориаль ижтимагый үзидарә булдыру турында карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйле мәсьәләләр буенча жирлек Советында гражданныр жынынн тәкъдим итәргә вәкаләтле вәкилле (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә территориаль ижтимагый үзидарә уставын жирлек Советы теркәгән вакыттан гамәлгә куелган (төзелгән, булдырылган) дип санала.

18 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өчен жирлек Башлыгына гражданныр жылышының вәкаләтле вәкилле (вәкаләтле вәкилләре) тарафыннан түбәндәгеләр тапшырыла:

1) территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гражданныр жылышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган гариза;

2) территориаль ижтимагый үзидарә төзү турында карар кабул ителгән гражданныр жылышы беркетмәсе, вәкаләтле вәкилләрнең һәркайсының фамилиясен, исемен, атасының исемен, туу датасын, паспортының яисә граждан паспортын алмаштыручы документының сериясен, номерын һәм бирелү датасын, яшәү урыны адресын күрсәтеп;

3) территориаль ижтимагый үзидарә уставының ике нөсхәсе.

2. Әлге маддәнең 1 өлешендә билгеләнгән документлардан тыш, башка документларны тапшыру турындагы таләпләр рөхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә, исемлекне һәм аларны алу датасын күрсәтеп, документлар алу хакында раслама бирелә.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турындагы документлар кергән көннән соң ике атна эчендә жирлек Башлыгы уставын теркәү турында яисә аны теркәүдән баш тарту турында жирлек Советы карары проектын алдан карау һәм әзерләү оештыра.

4. Гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль ижтимагый үзидарә уставын һәм жирлек Советының киңәш бирү тавышы хокукына ия утырышында алдан караганда катнашырга хокуклы.

5. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында яисә әлегә маддәнең 1 өлешендә күрсәтелгән документларны алган көннән соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тарту нигезле (дәлилләнгән) булырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып территориаль ижтимагый үзидарә уставы нормаларының Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы законнарына, торақ пункт Уставына, башка муниципаль норматив хокукый актларга каршы килүе тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын территориаль ижтимагый үзидарәне төзүнең максатка ярашсызлыгы мотивлары (дәлилләре) буенча теркәүдән баш тарту рәхсәт ителми.

8. Жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча дәлилләнгән карар өч көн эчендә рәсми рәвештә гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) игътибарына житкерелергә тиеш.

9. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында карар кабул иткән очракта, уставның бер нөсхәсе теркәлүе турында тамга белән гражданнар жыенының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, башка нөсхә жирлек Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә уставына кертелә торган үзгәрешләр жирлек Советы тарафыннан әлегә маддәдә билгеләнгән тәртиптә теркәлергә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр аларны теркәгән көннән үз көченә керә.

19 маддә. Гавами тыңлаулар, жәмәгатьчелек фикер алышулары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектларын тикшерү өчен жирлек Советы, жирлек Башлыгы катнашында гавами тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Гавами тыңлаулар халык, жирлек Советы яисә контракт нигезендә үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирлек Башлыгы яисә Башкарма комитет житәкчесе инициативасы буенча үткәрелә.

Халык яки жирлек Советы инициативасы буенча үткәрелә торган гавами тыңлаулар жирлек Советы тарафыннан билгеләнә, ә жирлек Башлыгы яки Башкарма комитет житәкчесе инициативасы буенча контракт нигезендә үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирлек Башлыгы инициативасы белән билгеләнә.

3. Гавами тыңлауларга түбәндәгеләр чыгарылырга тиеш:

1) жирлек уставы проекты, шулай ук әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, жирлек Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе яисә законнарының нигезләмәләрен әлегә норматив хокукый актларга туры китерү максатларында төгәл кабатлау рәвешендә үзгәрешләр кертелү очрақларыннан тыш;

2) жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

2.1) жирлекнең социаль-икътисадый үсеш стратегиясе проекты;

3) “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 маддәсе нигезендә жирлекне үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән яисә гражданнар жыеннарында белдерелгән жирлек халкының ризалыгын алу таләп ителгән очрактан тыш, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре.

4. Гавами тыңлаулар үткөрү турындагы карар, законда башкасы каралмаган булса, тиешле орган яисә жирлекнең вазыйфай заты муниципаль норматив хокукый акт проектын караган көнгә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Күрсәтелгән гавами тыңлаулар уздыру вакытын һәм урынын күрсәтеп, гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукый акт проектын үткөрү турындагы карар, гамәлдәгә законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар уздырылган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

6. Гавами тыңлаулар уздыру турында карар басылып чыккан көннән алып, аларны үткөрү көненә кадәр жирлек халкы гавами тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жиберергә хокуклы, шул исәптән муниципаль норматив хокукый актның гавами тыңлауларына чыгарылучы проектка төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр. Жирлек башлыгы керткән тәкъдимнәрне һәм искәртмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәртмәләр гавами тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Әгәр гамәлдәгә законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар муниципаль норматив хокукый акт проектын карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Гавами тыңлаулар белгечләр, экспертлар, кызыксынган затларны чакырып уздырыла. Гавами тыңлауларда жирлекнең теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

8. Гавами тыңлаулар уздыру йомгалары буенча жирле үзидарә органнары һәм жирлекнең вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, аларның компетенцияләренә муниципаль норматив хокукый акт проектын гавами тыңлауларга чыгару кертелгән.

9. Гавами тыңлауларның нәтижәләре, кабул ителгән карарларны дәлилләнгән нигезләүне дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш, әгәр гамәлдәгә законнарда башкасы каралмаган булса.

10. Әлегә маддәнең 3 өлешендә күрсәтелгән проектлар һәм мәсьәләләр буенча гавами тыңлауларны оештыру һәм уздыру тәртибе әлегә Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

11. Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияне ызанлау проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән расланган документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлеген яисә капитал төзелеш объектын файдалануның шартлыча рөхсәт ителгән төренә рөхсәт бирү турындагы карарлар проектлары, рөхсәт ителгән төзелешнең чикле параметрларыннан читкә тайпылуга, капитал

төзелеш объектларын реконструкциялүгә рөхсәт бирү, жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларыннан рөхсәт ителгән файдалануның бер төрен үзгәртү мәсьәләләре буенча, жирләрдән файдалануның һәм төзелешнең расланган кагыйдәләре булмаганда, мондый файдалануның башка төренә үзгәрешләр кертү турында карарлар проектлары буенча шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы кануннар нигезләмәләрен исәпкә алып, жирлек Уставы һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә торган жәмәгәтчелек фикер алышулары яисә гавами тыңлаулар үткәрелә.

20 маддә. Гражданнар жыелышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары эшчәнлеге турында халыкны мәгълүматлаштыру, инициатив проектлар кертү һәм аларны карау, территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча фикер алышу өчен жирлек территориясендә гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыелышлары микрорайоннар, торак массивлар, кварталлар, урамнар, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыелышы халык, жирлек Советы, жирлек Башлыгы инициативасы буенча, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очракларда үткәрелә.

3. Жирлек Советы яки жирлек Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы жирлек Советы яки жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырыла торган гражданнар жыелышы жирлек Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм жыелышта катнашу хокукына ия булган кешеләр санының 10 процентыннан ким булмаган гражданнар төркеменен язма тәкъдиме буенча билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткәрү турында тәкъдим аның каравына чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеген, жыелышны үткәрү вакыты һәм урынын үз эченә алырга тиеш. Бу тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелыш үткәрү инициативасы белән гражданнар төркеме мөрәжәгать итсә, аларның һәрберсенен фамилиясе, исеме, әтисенен исеме, туган көне, яшәү урыны адресы күрсәтелгән.

Жирлек Советы үзенен якындагы утырышында гражданнар жыелышын үткәрү турында кертелгән тәкъдимне карый.

Жирлек Советы гражданнарның жыелышын үткәрүдән үзенен максатка ярашсызлыгы сәбәп-дәлилләре буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын уздыру вакыты һәм алар турында фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр жыелыш үткәрү көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча гаммәви мәгълүмат чараларыннан, почта хәбәрләреннән, квартал саен (хужалык) йөрү, игълан итү һәм башка мөмкин

булган чаралардан файдаланалар. Гражданнар жыелышын эзерләүне һәм уздыруны жирлекнең Башкарма комитеты тээмин итә.

7. Жыелыш эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашу хокукына ия булган гражданнарның гомуми саны муниципаль сайлаулар үткәргәндә кулланыла торган Россия Федерациясе гражданнарының Россия Федерациясе чикләрендә булган һәм яшәгән урыннары буенча теркәү исәп-хисабы мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Инициатив проектларын кертү һәм аларны карау мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышында тиешле территориядә яшәүче 16 яшькә житкән кешеләр катнашырга хокуклы. Инициатив проектларны кертү мәсьәләләрен карау һәм тикшерү максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданнар санының кимендә өчтән бере катнашса, гражданнар жыелышы тулы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта катнашкан гражданнарның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданнар жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирлекнең жирле үзидарә вазыйфай затларына (урындагы кешеләренә) мөрәжәгатьләр кабул итәргә, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирлек жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы үз компетенциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданнар жыелышы кабул иткән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм жирлек жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш, алар компетенциясенә мөрәжәгатьләрдәге мәсьәләләрне хәл итү кертелгән, язма жавап жиберү белән.

11. Гражданнар жыелышын билгеләү һәм уздыру тәртибе, шулай ук гражданнар жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданнар жыелышы йомгаклары аны уздырганнан соң бер ай эчендә рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

21 маддә. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм жирлекнең барлык халкы фикерен ачыклау зарурлыгы очрагында уздырыла. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләрдән торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышын чакыру авыр булган очрактарда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданнар жыелышында катнашу хокукы булган кешеләр саны 100дән артып киткән очракта үткәрелә.

2. Гражданнарның (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе әлеге Устав, жирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы буенча уздырыла. Жирлек Советы яки жирлек башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданнарның конференциясе (делегатлар жыелышы) тиндәшле рәвештә жирлек Советы яисә жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән уздырыла торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) йомгаклары аны уздырганнан соң бер ай эчендә рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

22 маддә. Гражданнар жыены

1. “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган очракларда гражданнар жыены әлеге торак пункт территориясен башка жирлек (муниципаль район) территориясенә кертергә тиешле күрсәтелгән торак пункт кергән жирлек (муниципаль район) чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча торак пунктта үткәрелергә мөмкин; жирлек составына керә торган торак пунктта шушы торак пункт территориясендә гражданнарның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча; авыл торак пунктында авыл торак пунктының старостасы кандидатурасын күрсәтү мәсьәләсе буенча, шулай ук авыл торак пунктының старостасы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату мәсьәләсе буенча.

2. “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган гражданнарның жыены, анда торак пунктта яисә жирлектә яшәүчеләрнең сайлау хокукына ия яртысыннан артыгы (яисә аның территориясенә бер өлеше) катнашканда хокуклы. Торак пунктта әлеге торак пунктта яшәүчеләрнең сайлау хокукына ия яртысыннан артыгының бер үк вакытта бергә булу мөмкинлеге булмаган очракта, гражданнар жыены әлеге Устав нигезендә Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының Юлсубино авыл жирлегенә торак пунктларында гражданнар жыенын эзерләү һәм уздыру тәртибе турындагы нигезләмә белән расланган тәртиптә гражданнар жыенын үткәрү турында карар кабул ителгән көннән бер айдан артмаган вакытта этаплап уздырыла. Шулай ук вакытта элек гражданнар жыенында катнашкан затлар тавыш бирүдә катнашуның алдагы этапларында катнашмыйлар. Гражданнар жыенының карары гражданнар жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы аның өчен тавыш бирсә, кабул ителгән дип санала.

3. Гражданнарның жыены жирлек территориясенә әлеге өлешендә гражданнарның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча жирлек составына керүче торак пункт территориясенә бер өлешендә үткәрелергә мөмкин.

Гражданнар жыены үткәрелә торган жирлек территориясенә бер өлеше чикләре жирлек советы тарафыннан жирле әһәмияттәге тиешле мәсьәләне хәл итүдә жирлек территориясенә күрсәтелгән өлешендә яшәүчеләрнең мәнфәгатьләре гомуми критерийнән чыгып билгеләнә.

23 маддә. Гражданнардан сораштыру

1. Гражданнардан сораштыру жирле үзидарәнең органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халык фикерен ачыклау һәм исәпкә алу өчен бөтен территориядә яисә жирлек территориясенә бер өлешендә уздырыла.

Сораштыру нәтижәләре тәкъдим (киңәш) итү сыйфатына ия.

2. Гражданнардан сораштыруда сайлау хокукына ия жирлек халкы катнашырга хокуклы. Гражданнарның инициатив проектка ярдәм итү турындагы фикерен ачыклау мәсьәләсе буенча сораштыруда жирлек халкы яисә аның өлеше катнашырга хокуклы, аларда уналты яшькә житкән инициатив проектны гамәлгә ашыру тәкъдим ителә.

3. Гражданнардан сораштыру түбәндәгеләрнең инициативасы белән уздырыла:

1) жирлек Советы яисә жирлек Башлыгы - жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - жирлек жирләренә максатчан билгеләнешен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә республика һәм республика әһәмиятендәге объектлар өчен гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.

3) жирлектә яшәүчеләрнең яисә аның өлешенә, уналты яшькә житкән инициатив проектны гамәлгә ашыру тәкъдим ителә торган өлеше - әлеге инициатив проектка ярдәм итү турында гражданнарның фикерен ачыклау өчен.

4. Гражданнардан сорашып белешүне билгеләү һәм уздыру тәртибе әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый актлары белән Татарстан Республикасы законы нигезендә билгеләнә.

5. Гражданнардан сорашып белешүне билгеләү турындагы карар район Советы тарафыннан кабул ителә. Гражданнардан сорашып белешү үткәрү өчен муниципаль берәмлекнең рәсми сайты «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә кулланылырга мөмкин. Гражданнардан сораштыруны билгеләү турында район Советы карарында түбәндәгеләр билгеләнә:

1) сорашып белешүне уздыру датасы һәм сроклары;

2) сораштыру уздырганда тәкъдим ителә торган сорауның (соруларның) тәгъбирләнеше;

3) сораштыру үткәрү методикасы;

4) сораштыру кәгазенә рәвеш;

5) сораштыруда катнашучы жирлек халкының минималь саны;

6) «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлекнең рәсми сайтынан файдаланып гражданнардан сораштыру үткәрелгән очракта, сораштыруда катнашучыларны идентификацияләү (таныклау) тәртибе.

6. Жирлектә яшәүчеләр гражданнардан сорашып белешү үткәрү турында аны үткәрү алдыннан кимендә 10 көн кала хәбәр ителергә тиеш.

7. Гражданнардан сорашып белешү эзерләүгә һәм уздыруга бәйле чараларны финанслау түбәндәгечә гамәлгә ашырыла:

1) жирлек бюджеты акчалары исәбеннән - жирлекнең жирле үзидарә органнары яисә жирлек халкы инициативасы белән сораштыру уздырганда;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда.

8. Сораштыру нәтижәләре аны уздырганнан соң бер ай эчендә рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән жирлекнең теләсә кайсы кешесе танышырга хоуклы. Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә, сораштыру нәтижәләре исәпкә алынырга тиеш.

24 маддә. Жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

1. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуына чыгару турындагы карар жирлек Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яки тиешле территориядә яшәүче гражданнар таләбе буенча жирлек Советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.

2. Муниципаль норматив хокукый акт проектының тексты һәм халык фикер алышуына чыгару турында карар кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча халык фикер алышуына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча башка материаллар массакуләм мәгълүмат чараларында бастырыла, торақ пунктта яшәүчеләргә жибәрелә, халык белән танышу өчен мөмкин булган урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән игълан ителә.

3. Мәсьәләне халык фикер алышуына чыгару белән бер үк вакытта жирлек Советы фикер алышу барышында килгән тәкъдимнәрне һәм искәртмәләргә карау эшен оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, күрсәтелгән максат өчен махсус комиссия төзи.

4. Жирлек Советы муниципаль норматив хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләргә тикшерүне тәэмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.

5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жирлек Советына жибәрелә.

6. Муниципаль норматив хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жирлек Советы тарафыннан карала.

7. Халык фикер алышу нәтижәләре турында халыкка бер ай эчендә хәбәр ителә.

25 маддә. Жирлекнең ижтимагый (консультатив) советлары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча карарлар эзерләгәндә һәм гамәлгә ашырганда, жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә жәмәгать контролен гамәлгә ашырганда халыкның ихтыяжларын һәм мәнфәгатьләрен исәпкә алу максатларында

жирлек гражданның һәм жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген тәмин итү өчен жирлекнең ижтимагый советы төзелә.

2. Жирлекнең ижтимагый советы аның эшчәнлегендә жирлек халкының, ижтимагый берләшмәләр вәкилләренең һәм коммерциягә карамаган башка оешмаларның ирекле катнашуы нигезендә төзелә.

3. Жирлекнең ижтимагый советын төзү тәртибе, аның утырышларын үткәрү һәм карарлар кабул итү тәртибе, жирлек ижтимагый советы эшчәнлегенә ярдәм итүнең мәгълүмат, консультация бирү һәм башка мәсьәләләре, аны тарату процедурасы, шулай ук аны оештыруның һәм эшчәнлекнең башка мәсьәләләре буенча жирлекнең жирле үзидарә органнарының хокуклары, бурычлары һәм җаваплылыгы жирлек Советы тарафыннан раслана торган нигезләмә белән билгеләнә.

4. Башка ижтимагый (консультатив) советлар жирлекнең жирле үзидарә органнарында аларның карарлары нигезендә төзелергә мөмкин.

5. Ижтимагый (консультатив) советларда эш җәмәгатьчелек башлангычында гамәлгә ашырыла.

26 маддә. Гражданның жирлекнең жирле үзидарә органнарына мөрәҗәгатьләре

1. Гражданның жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәҗәгатьләр ясау хокукына ия.

2. Гражданның мөрәҗәгатьләре «Россия Федерациясендә гражданның мөрәҗәгатьләрен карау тәртибе турында» 2006 елның 2 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында гражданның мөрәҗәгатьләре турында» 2003 елның 12 маендагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданның мөрәҗәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплы булалар.

27 маддә. Жирлектә яшәүчеләрнең жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм аны гамәлгә ашыруда катнашуның башка рәвешләре

1. «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы рәвешләре белән беррәттән, гражданның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә катнашырга хокуклы.

2. Жирлектә яшәүчеләрнең жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыруы һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм жирлек жирле үзидарәсенәң вазыйфаи затлары халыкка жирле үзидарә халкын турыдан-туры гамәлгә ашыруда һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ЖИРЛЕК СОВЕТЫ

28 маддә. Жирлек Советы - жирлек жирле үзидарәсенәң вәкиллеке органы

1. Жирлек Советы жирлек жирле үзидарәсенәң даими эшләүче сайланулы коллегияль органы булып тора.

2. Жирлек Советының рәсми исеме (аталышы) – Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлеге Советы.

3. Жирлек Советының вәкаләтләр чоры - биш ел.

4. Жирлек Советы жирлек халкына хисап тотә һәм аның контролендә була.

5. Жирлек Советының үз исеме (аталышы) белән мөһерә, бланклары бар.

6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итүгә чыгымнар жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

7. Жирлек Советы юридик зат хокукларына ия.

29 маддә. Жирлек Советы составы

1. Жирлек Советы бермандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайланган 7 депутаттан тора.

2. Жирлек Советы аның составына жирлек Советының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесен сайлаганда хокуклы була.

29.1 маддә. Жирлек Советында Фракцияләр һәм башка депутат берләшмәләре

1. Сәяси фиркаләр (аларның төбәк бүлекләре яисә башка структур бүлекчәләре) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлекләре составында сайланган жирлек Советы депутатлары депутат берләшмәләренә (фракцияләргә) (алга таба - фракция) керә, моңа әлегә маддәнең 6 өлешендә каралган очрак керми. Фракция кандидатларның тиешле исемлеге составында сайланган барлык депутатларны (депутатны) үз эченә ала. Фракциядә шулай ук бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар да, әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән сәяси фирка (аның төбәк бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) кандидатлары исемлеге составында сайланган депутатлар (депутат) керә ала.

2. Фракцияләр эшчәнлегә тәртибе «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм жирлек Советы регламенты белән билгеләнә.

3. Фракциянең тулы исеме кандидатлар исемлеге составында тиешле депутатлар сайланган сәяси фирка уставында күрсәтелгән исем була. Фракция

фракция турындагы нигезлэмәдә аның тулы исемнә (аталышына) туры килә торган кыска исемле булырга хокуклы.

4. Фракцияләр жирлек Советы регламентында билгеләнгән тәртиптә хәбәр итү нигезендә теркәлергә тиеш.

Яңа теркәлгән фракция турында мәгълүматлар, шулай ук күрсәтелгән фракциягә керүче (кергән) депутат (депутат) турында белешмәләр жирлек Советы фракциясе теркәлгәннән соң беренче утырышта игълан ителә.

5. Фракциянең эчке эшчәнлегенә аның оештыру жылышында тиешле кандидатлар исемлегенә составында сайланган депутатларның гомуми саныннан күпчелек тавыш белән расланган фракция турындагы нигезлэмәгә нигезләнәп мөстәкыйль рәвештә оештырыла.

6. Сәяси партия эшчәнлегенә юкка чыгарылуга яисә яңадан оешуга бәйле рәвештә туктатылган очракта, аның жирлек Советында фракциясе эшчәнлегенә, шулай ук әлегә фракциядә депутатлар эгъзасы тиешле язмадагы юридик затларның бердәм дәүләт реестрына кертелгән көннән туктатыла.

7. Сәяси фирка (аның төбәк бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлегенә составында сайланган депутат әлегә маддәнең 1 өлешенә нигезендә үзе торган фракциядән чыгарга хокуклы түгел. Күрсәтелгән депутат кандидатлар исемлегенә составында үзе сайланган сәяси фирка эгъзасы гына була ала.

8. Бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округы буенча сайланган һәм фракциягә керүче депутат яисә әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән сәяси фирка кандидатлары исемлегенә составында сайланган һәм фракциягә кергән депутат бары тик шул сәяси фирканың генә эгъзасы булырга мөмкин.

9. Әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән сәяси фирка кандидатлары исемлегенә составында сайланган һәм жирлек Советында үз фракциясе булган сәяси фиркагә кергән депутат әлегә фракциягә керә һәм аннан чыгарга хокуклы түгел.

10. Бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округы буенча сайланган һәм фракциягә кергән депутат аннан хәбәр итү тәртибендә чыгарга хокуклы.

Фракциядә депутатның эгъзалыгын туктату турындагы мәгълүмат жирлек Советы эгъзасы булу туктатылганнан соң беренче утырышта игълан ителә.

11. Әлегә маддәнең 7 - 9 өлешләрендә каралган таләпләргә үтәмәү депутат вәкаләтләрен туктатуга китерә.

12. Кандидатлар исемлегенә составында сайланган (сайланган) жирлек Советы депутатларының (депутатының) фракциясенә керүче (депутат) вәкаләтләргә вакытыннан алда туктатылса, анда шундый исемлек составында сайланган депутатлар (депутат) булмауга китергән очракта, әлегә фракциянең эшчәнлегенә жирлек Советында туктатыла. Бер үк вакытта бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар һәм әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән сәяси фирка (аның региональ бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) кандидатлары исемлегенә составында сайланган депутатлар составындагы шундый фракциядә эгъзалык туктатыла.

13. Әлегә маддәнең 6, 12 өлешләргә нигезендә фракция эшчәнлеген туктату турындагы мәгълүмат жирлек Советы фракциясе эшчәнлегенә туктатылганнан соң беренче утырышта игълан ителә.

14. Бермандатлы яисә күпмандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар һәм фракциягә кермәгән, әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән сәяси фирка (аның төбәк бүлекчәсе яисә башка структур бүлекчәсе) кандидатлары исемлеге составында сайланган депутатлар әлегә маддәнең 6 өлешендә күрсәтелгән депутат берләшмәләрен фракцияләр булмаган депутат берләшмәләре төзәргә мөмкин. Күрсәтелгән депутат берләшмәләре фирка, территориаль, һөнәри яисә башка билгеләр буенча төзелә. Мондый депутат берләшмәләренең эшчәнлек тәртибе җирлек Советы регламенты белән билгеләнә.

15. Бөтен депутат мандатларын бермандатлы һәм (яисә) күпмандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар биләгән җирлек Советы депутатлары фракция булмаган депутат берләшмәләре төзи ала. Күрсәтелгән депутат берләшмәләре фирка, территориаль, һөнәри яисә башка билгеләр буенча төзелә. Мондый депутат берләшмәләренең эшчәнлек тәртибе җирлек Советы регламенты белән билгеләнә.

16. Җирлек Советы депутаты бары тик бер депутат берләшмәсендә генә булырга хокуклы.

30 маддә. Җирлек Советы депутаты статусы

1. Җирлек Советы депутаты вәкаләтләре аны җирлек Башлыгы яисә җирлек Советы депутатлары арасынан җирлек Советы депутаты итеп сайлаган көннән башлана һәм яна чакырылыш җирлек Советы эшли башлаган көннән туктатыла.

Җирлек Советы депутатының вәкаләтләре чоры ике елдан ким, биш елдан артык була алмый.

2. Җирлек Советы депутаты азат ителмәгән нигездә эшли, депутатлык эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт бурычларын үтәү белән бергә алып бара, әлегә уставта билгеләнгән очраклардан тыш.

3. Җирлек Советы депутаты статусына бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Җирлек Советы депутатына Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав, җирлек Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тәэмин ителә.

5. Җирлек Советы депутаты җирлек Советы тарафыннан раслана торган депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шул исәптән депутатның түбәндәге йөкләмәләрен үз эченә алырга тиеш:

1) шәхсэн яисә аның якын туганнарына кагылышлы мәсьәләләргә хәл иткәндә җирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданны эшчәнлегенә йогынты ясау өчен депутат статусыннан файдаланмау;

2) депутат бурычларын объектив башкаруда шик тудырырлык үз-үзенә тотыштан тыелырга, шулай ук аның абруена яисә җирлек Советы абруена зыян китерергә сәләтле конфликтлы (низаглы) хәлләрдән качарга;

3) Мәнфәгатьләр конфликты килеп чыгу куркынычы булганда - җирлек Советы депутатының шәхси кызыксынуы (турыдан-туры яисә читләтеп) тиешле, объектив һәм өзлексез депутат вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга йогынты ясый торган яисә йогынты ясый торган вазгыять туганда – ул җирлек Советы билгеләгән тәртиптә мәнфәгатьләр конфликты (низагы, каршылыгы) турында яки аның

барлыкка килү мөмкинлеге турында, ул бу хакта белгәч, хәбәр итәргә һәм жирлек Советының әлеге мәнфәгатьләр конфликтыны булдырмауга яки жайга салуга юнәлдерелгән карарын үтәргә тиеш;

4) жирлек Советында билгеләнгән гавами чыгышлар кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә бәйле булмаган максатларда конфиденциаль характердагы мәгълүматларга кертелгән, депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйле рәвештә аңа мәгълүм булган мәгълүматларны таратмаса һәм файдаланмаса;

6) депутат бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә физик һәм юридик затлардан бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата бүләкләү, ссуда, хезмәт күрсәтүләр, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләүләр) алмаса.

6. Жирлек Советы депутаты «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм счетлар (кертәмнәр) булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда каралганнарны, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда башкасы каралмаган булса.

7. Депутатка коррупциягә каршы көрәш турында Россия Федерациясе законнары нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында мәгълүматларның дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы Башлыгы (Рәисе) карары буенча Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

8. Әлеге статьяның 7 өлеше нигезендә уздырылган тикшерү нәтижәсендә чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәмәү фактлары ачыкланганда, алар «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм счетлар (кертәмнәр) булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда каралганнар, ул чакта Татарстан Республикасы Башлыгы (Рәисе) депутат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә күрсәтелгән затны башка жаваплылыкка тарту турында гариза (белдерү) белән тиешле карарны кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яисә судка мөрәжәгать итә.

8.1. Үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында төгәл булмаган яисә тулы булмаган мәгълүматлар тапшырган жирле үзидарә депутатына, шулай ук ул хатынының (иренен) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында шундый мәгълүматлар тапшырса, әгәр әлеге мәгълүматларда житди бозулар булмаса, түбәндәге җаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин:

1) кисәтү (искәртү);

2) депутатны муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органында вазыйфасыннан азат итү, аның вәкаләтләре чоры туктатылганчы муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органында вазыйфасын биләү хокукыннан мәхрүм итү;

3) вәкаләтләр срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыру хокукыннан мәхрүм итеп даими нигездә вәкаләтләренә гамәлгә ашырудан азат итү;

4) вәкаләтләр чоры туктатылганчы муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органында вазыйфалар биләүне тыю;

5) вәкаләтләре туктатылганчы, даими нигездә вәкаләтләр башкарудан тыю.

8.2. Депутатка әлеге маддәнең 8.1 пунктында күрсәтелгән җаваплылык чараларын куллану турында карар кабул итү тәртибе Татарстан Республикасы законы нигезендә муниципаль хокукый акт белән билгеләнә.

8.3. Депутат, жирле үзидарәнең сайланулы органы эгъзасы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи заты, муниципаль вазыйфаны биләүче башка зат, Коррупциягә каршы көрәш максатларында Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән чикләүләренә һәм тыюларны үтәмәгән өчен җаваплылыктан, мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау яисә жайга салу турындагы таләпләрдән һәм бурычларны үтәмәгән өчен азат ителә, әгәр мондый чикләүләренә, тыюларны һәм таләпләренә үтәмәү, шулай ук мондый бурычларны үтәмәү күрсәтелгән затлардан бәйсез булган хәлләр тикшерүе тарафыннан "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрәндәге 273 - ФЗ номерлы Федераль законның 13 маддәсенәң 3-б өләшләрендә каралган тәртиптә таныла икән.

31 маддә. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән мөнәсәбәтләре

1. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар белән, шулай ук предприятие, оешмалар, дәүләт органнары һәм аның сайлау округы территориясендә урнашкан башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.

2. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында җаваплы һәм алар алдында хисап тота.

3. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында үз эше турында елына кимендә бер тапкыр хисап тота, аларга жирлек Советы эше турында даими рәвештә хәбәр итә, шулай ук аена кимендә бер тапкыр сайлаучыларны кабул итә.

4. Жирлек Советы депутаты жирлек халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чараларны күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләренә карарга, аларда булган мәсьәләләренә дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә тиеш.

5. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук ишегалды эчендәге территорияләрдә, аларны үткәрү тормыш тәэмин итү, транспорт яки социаль инфраструктура, элемент объектларының эшчәнлеген бозмаса, жәяүлеләр һәм (яки) транспорт чаралары хәрәкәтенә комачаулау тудырмаса яки гражданнарның торак биналарга яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына керүенә комачауламаса, үткәрелә. Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарына яки жирле үзидарә органнарына мондый очрашулар турында хәбәр итү таләп ителми. Шулай ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарда аларның кайчан һәм кайчан үткәрелүе турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

6. Жирлекнең Башкарма комитеты депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгели, шулай ук жирле үзидарә органнары тарафыннан депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен бирелә торган биналар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели.

7. Депутатның сайлаучылар белән ачык чара формасындагы очрашулары Россия Федерациясенә жыйылышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турындагы законнарына ярашлы рәвештә үткәрелә.

8. Депутатның сайлаучылар белән очрашуларын оештыруга яки үткәргүгә Россия Федерациясә жыйылышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында законнары белән билгеләнгән ачык чара формасында комачаулау Россия Федерациясә законнары нигезендә административ җаваплылыкка китерә.

32 маддә. Яңа сайланган жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш жирлек Советы беренче утырышка депутатларның билгеләнгән санының өчтән ике өлешә сайланган көннән соң ун көннән дә соңга калмыйча жыйла. Сайлаулардан соң беренче тапкыр жирлек Советы утырышын жирлек Советының алдагы чакырылышында сайланган жирлек Башлыгы чакыра һәм әзерли, ә ул булмаганда – жирлекнең Башкарма комитеты җитәкчесе.

2. Сайлаулардан соң беренче утырышны жирлек Советының яңа башлыгы сайланганчы, жирлек Советының иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

33 маддә. Жирлек Советы компетенциясә

1. Жирлек Советы компетенциясенә түбәндәгеләр керә:

- 1) жирлек Уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 2) жирлекнең рәсми символларын билгеләү;
- 3) жирлек бюджеты проектына карау, жирлек бюджетын һәм аның үтәлешә турындагы хисапны раслау, аның үтәлешен тикшереп тору;
- 4) жирле салымнарны һәм жыйемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, аларны түләү буенча салымнар һәм жыйемнар турында Россия Федерациясә законнары нигезендә ташламалар бирү;
- 5) жирлекнең социаль-иқтисадый үсеш стратегиясен раслау;
- 6) чикләргә үзгәртү, жирлекне үзгәртү турындагы инициативаны күрсәтү;
- 7) жирлек Советы депутатларын сайлауларны билгеләү һәм жирлек Советы депутатларын сайлаулар буенча сайлау округлары схемасын раслау;

- 8) жирле референдумны билгеләү;
- 9) жирлек башлыгын сайлау;
- 10) жирлек башлыгы урынбасарын сайлау;
- 11) жирлек вәкилен жирлек Советы депутатлары арасыннан муниципаль район Советына сайлау;
- 12) жирлек башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренен иң чик санын билгеләү;
- 13) жирлек Советы депутатының чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору, чакыртып алу буенча тавыш бирү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;
- 13) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукын тормышка ашыру;
- 14) жирлекнең муниципаль милкендәге мөлкәткә идарә итү һәм аның белән эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; читләштерү жирлек Советы тарафыннан килештереп яисә расланганнан соң гамәлгә ашырыла торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;
- 15) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп оештыру һәм бетерү турында, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү, федераль законнарда каралган очрактан тыш, эшләр башкару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;
- 16) жирлекнең муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;
- 17) жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәмин итү тәртибен билгеләү;
- 19) жирлекнең контроль-хисап органын булдыру;
- 20) жирлек башлыгын отставкага чыгару турында карар кабул итү;
- 21) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен жирле үзидарә органнары һәм жирлек жирле үзидарәсенен вазыйфай затлары тарафыннан үтәүне тикшереп тору;
- 22) коммуналь инфраструктура системасына, коммуналь комплекс оешмалары тарифларын тоташтыруга, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләренә тарифларга, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмә түләүләргә тарифларны жайга салу тәртибен билгеләү;
- 23) жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;
- 24) муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару, жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен матбугат массакүләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру, жирлек халкына жирлекнең социаль-иқтисадый һәм мәдәни үсеше турында рәсми мәгълүматны житкерү, аның ижтимагый инфраструктурасын һәм башка рәсми мәгълүматны үстерү турында;
- 25) жирлек Уставы һәм жирлек Советы карарлары аңлатмасы;
- 26) жирлек Советы Регламентын һәм үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар кабул итү;
- 27) жирлек Советы аппараты турындагы нигезләмәне раслау;
- 28) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлекләренен вәкилләкле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр,

шулай ук әлеге Устав тарафыннан жирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Жирлек Советы жирлек Башлыгының үз эшчәнлегенә нәтижәләре, жирлек Башкарма комитеты һәм жирлек Башлыгының башка ведомствосындагы жирлек үзидарә органнары эшчәнлегенә турындагы еллык хисапларын, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләрне хәл итү турындагы еллык хисапларын тыңлый.

34 маддә. Жирлек Советының эш тәртібе

1. Жирлек Советының эш тәртібе әлеге Устав һәм жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Жирлек Советы эшенең төп рәвешен аның утырышларынан гыйбарәт, аларда жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Жирлек Советы утырышлары жирлек Советының сайланган депутатлары санының кимендә 50 проценты катнашса, аларга тулы хокуклы була.

4. Жирлек Советының чираттагы утырышлары кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар жирлек Башлыгы яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә өчтән бер инициативасы буенча чакырыла.

5. Совет утырышлары жирлек Башлыгы тарафыннан чакырыла. Жирлек Советы депутатларына һәм чакырылган затларга чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртібе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырышка - аны үткәргә бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Жирлек Советы утырышлары ачык һәм хәбәрдарлык шартларында уздырыла. Жирлек Советының ачык утырышларында жирлекнең теләсе кайсы кешесенә катнашырга хокуклы.

Регламентта каралган очракларда жирлек Советы ябык утырышны уздыру турында карар кабул итәргә хокуклы, анда бары тик жирлек Советы тарафыннан чакырылган затлар, шулай ук законнар нигезендә утырышта катнашу хокукы булган затлар гына катнаша ала.

7. Жирлек Советының һәр утырышында утырыш беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны уздыру датасы, урыны һәм вакыты турындагы мәгълүматлар кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм, тавыш бирү йомгаларын күрсәтеп, кабул ителгән барлык карарлар теркәлә. Жирлек Советы утырышы беркетмәсенә имза салынганнан соң жирлек Башлыгының аның белән жирлекнең теләсе кайсы кешесенә таныша ала.

8. Жирлек Советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Жирлек Советы депутаты шәхсән үзе тавыш бирү хокукын гәмәлгә ашыра. Жирлек Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемләп) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрен куллану очраклары әлеге Устав, жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

35 маддә. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген жирлек Башлыгы оештыра.

2. Жирлек Советы Регламенты нигезендә жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм эзерләү өчен депутатлар арасынан, жирлек Башлығынан һәм аның урынбасарынан тыш, даими яисә вакытлыча комиссияләр төзелергә мөмкин (яисә) күрсәтелгән мәсьәләләрне эзерләү өчен җаваплы депутатлар жирлек Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча билгеләнергә мөмкин. Депутат ике даими комиссиядә эшләргә хокуклы.

3. Муниципаль программаларны, жирлек Советы карарлары проектларын эзерләү, жирлек карамагына кертелгән аеруча мөһим мәсьәләләрне тикшерү өчен жирлек Советы каршында аның карары буенча депутатлар, жирлек Башкарма комитеты, ижтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составында эш, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

36 маддә. Жирлек Советының контроль функцияләрен гамәлгә ашыру

1. Жирлек Советы жирлек территориясендә әлеге Уставның жирлек Советы тарафыннан кабул ителә торган норматив хокукый актларның үтәлешен, жирлек бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларынан, жирлекне үстерү программаларынан файдалануны, жирлек Башкарма комитеты һәм аның җитәкчесе эшчәнлегенә контрольне гамәлгә ашыра.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнарны, әлеге Уставны һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очракта, жирлек Советы, жирлек Башлығы карары белән депутатлар арасынан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләре төзелергә мөмкин.

3. Жирлек Советы, жирлек Башлығы карары нигезендә жирлек бюджеты акчаларынан максатчан файдалануга, муниципаль милектән файдалануның нәтиҗәлеленә тикшерү (ревизия) уздырылырга мөмкин. Күрсәтелгән контроль һәм эксперт-аналитик чараларны үткөрү тәртибе жирлекнең ревизия комиссиясе турында нигезләмә белән билгеләнә.

4. Жирлекнең Башкарма комитеты, аның җитәкчесе, предприятиеләре, учреждениеләре, оешмалары, вазыйфаи затлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, эгәр законда башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы, аның контроль комиссияләре, жирлек Советы депутаты мөрәҗәгатә буенча жирлек Советы карамагына карый торган мәсьәләләр буенча соралган мәгълүматны бирергә, ә кануннарны, муниципаль хокукый актларны бозуны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Контроль функцияләрен гамәлгә ашыручы жирлек Советы жирлек Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-күрсәтмә эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

37 маддә. Жирлек вәкилен муниципаль район Советына сайлау

1. Жирлек вәкиле жирлек Советы депутатлары арасынан Балык Бистәсе муниципаль районы Советына яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Жирлек Советы депутатларының билгелэнгән санының яртысыннан күбрәген хуплап тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

38 маддә. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы вәкаләтләре түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) жирлек Советының үз-үзен тарату турында карар кабул итүе;

2) жирлек Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турында Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә кәргәндә, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен туктатуына бәйлә рәвештә;

3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 маддәсендәге 3,5, 7 һәм 7.2 өлешләре нигезендә, шулай ук жирлек бетерелгән очрақта гамәлгә ашырыла торган жирлекне үзгәртеп кору;

4) жирлек чикләрен үзгәртү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары санын 25 проценттан артыгракка арттыру;

5) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогын бозу.

2. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Халык тарафыннан сайланган депутатлардан торучы жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, жирлек Советына вакытыннан алда сайлаулар федераль законда билгеләнгән срокларда уздырыла.

39 маддә. Жирлек Советының үзен үзе тарату турында карар кабул итү тәртибе

1. Жирлек советын үзен үзе тарату турында карар жирлек Башлыгы яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан ким булмаган өлешә булган депутатлар төркеме инициативасы буенча кабул ителергә мөмкин.

2. Үзенә үзен тарату турында карар кабул итү инициативасы тәкъдим ителергә мөмкин түгел:

1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;

2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисапны раслау чорында;

3) жирлек Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, яңа жирлек Башлыгы сайланганчы.

3. Торак пункт Советының үзен үзе тарату турында язма тәкъдиме үзен үзе тарату дәлилләрен үз эченә алырга тиеш, шулай ук аңа үзен үзе тарату сәбәпләрен дәлилләүче башка материаллар да кушылырга мөмкин.

4. Депутатлар арасынан үзен үзе тарату мәсьәләсен алдан карау өчен жирлек Советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек Советы яки жирлек Башлыгы карары буенча жирлек советын үзен үзе тарату мәсьәләсе гавами тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.

5. Жирлек советының үзен үзе тарату мәсьәләсен карау дәвамлылығы жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы тарафыннан үзен үзе тарату инициативасының барлык шартларын һәм нигезләмәләрен һәрьяклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үзен үзе тарату турында карар үз-үзенә таркату инициативасы тәкъдим ителгәннән соң ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Жирлек Советын үзен үзе тарату турында карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлешә тарафыннан яшерен тавыш бирү юлы белән кабул ителә.

7. Әгәр дә жирлек Советы үзен үзе тарату тәкъдимен кире какса, үзен үзе тарату турында кабат инициатива үзен үзе тарату мәсьәләсә буенча тавыш бирү көненнән соң бер елдан да иртәрәк тәкъдим ителмәскә мөмкин.

40 маддә. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләгә белән отставка;
- 3) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;
- 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;
- 5) аңа карата судның гаепләү карары законлы көченә керү;
- 6) Россия Федерациясеннән даими яшәү урынына чыгу (күченү);
- 7) Россия Федерациясә гражданлығын яки Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә катнашучы чит ил дәүләте гражданлығын туктату, шул рәвешчә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит дәүләт гражданлығы (подданствосы) булу яисә Россия Федерациясә гражданының яисә Россия Федерациясә халыкара шартнамәсә нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы булган чит ил гражданы территориясендә даими яшәү хокукын раслый торган башка документ булу хокукына ия, әгәр Россия Федерациясенен халыкара шартнамәсендә башкасы каралмаган булса;
- 8) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алу;
- 9) жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;
- 10) хәрби хезмәткә чакыру яисә аны алыштыра торган альтернатив граждан хезмәтенә жиберелү;
- 11) федераль законнарда билгеләнгән башка очрақларда.

2. Жирлек советы депутатының вәкаләтләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләренә үтәмәгән очрақта вакытыннан алда туктатыла.

3. Депутат нигезлә сәбәпләрсез жирлек Советының барлык утырышларында алты ай рәттән депутат булмаган очрақта, жирлек Советы депутаты вәкаләтләре жирлек Советының вакытыннан алда туктатыла.

4. Жирлек Советының депутат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы карары, вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән алып 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы утырышлары арасында бу нигез барлыкка килсә - мондый нигез барлыкка килгән көннән соң өч айдан да соңга калмыйча, жирлек Советы тарафыннан кабул ителә.

Татарстан Республикасы башлыгының (Раиса) жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы гаризасы белән мөрәжәгать иткән очракта, вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән очракта, әлеге гариза жирлек Советына кергән көн була.

5. Әлеге маддәнең 1 өлешендәге 9 пунктында каралган очракта жирлек Советы депутаты вәкаләтләре жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

6. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, депутатны өстәмә сайлаулар федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

IV бүлек. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

41 маддә. Авыл жирлеге Башлыгы – авыл жирлегенең югары вазыйфаи заты (урындагы кешесе)

1. Жирлек Башлыгы жирлекнең югары вазыйфаи заты булып тора.

2. Жирлек Башлыгы жирлек Советы тарафыннан үз составыннан сайлана һәм аның рәисе вәкаләтләрен башкара.

3. Жирлек Башлыгы вазыйфасының рәсми исеме (аталышы) – Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлеге Башлыгы.

4. Жирлек Башлыгы вазыйфасы буенча Балык Бистәсе муниципаль район Советы депутаты булып тора.

5. Жирлек Башлыгы бер үк вакытта жирлек Советын һәм жирлек Башкарма комитетын житәкли.

42 маддә. Жирлек Башлыгын сайлау тәртибе

1. Жирлек Башлыгы жирлек Советы депутатлары арасыннан яңа сайланган жирлек Советының беренче утырышында яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр жирлек Советы тавыш бирүнең башка тәртибен жирлек Советы вәкаләтләре чорына билгеләмәсә.

Жирлек Башлыгын сайлау жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасыннан, шул исәптән жирлектә яшәүчеләрнең, ижтимагый берләшмәләрнең, Татарстан Республикасы Башлыгының (Рәисенең) тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты сайланган жирлек Башлыгы булып санала.

3. Сайланганнан соң, жирлек Башлыгы түбәндәге антны бирә:

«Муниципаль берәмлек Башлыгы вазыйфасына керешкәндә, муниципаль берәмлек уставы белән миңа бирелгән үз вәкаләтләремне башкарганда, хәзерге һәм киләчәк буыннар алдында муниципаль берәмлек өчен җаваплылыкны аңлап, Россия Федерациясе Конституциясен, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм Татарстан Республикасы законнарын, муниципаль берәмлек уставын төгәл үтәргә, муниципаль берәмлек халкының хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен хөрмәт итәргә, сакларга һәм якларга, тарихи традицияләрен хөрмәт итеп, гражданлык килешүенә һәм икътисадый потенциалын арттыруга омтылырга, муниципаль берәмлекнең чәчәк атуы һәм аның барлык халкы файдасына үз бурычларымны намус белән үтәргә ант итәм».

43 маддә. Жирлек Башлыгы статусы

1. Жирлек Башлыгы үз вәкаләтләрен даими нигездә башкара. Жирлек Башлыгының вәкаләтләр срогы – биш ел.

2. Жирлек Башлыгы Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Советында даими нигездә биләнә торган вазыйфага сайланган очракта, ул жирлек Башлыгы вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә гамәлгә ашыра.

3. Жирлек Башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә жирлек халкы һәм жирлек советы алдында контрольдә тотыла һәм хисап бирә.

4. Жирлек Башлыгы елына кимендә бер тапкыр жирлек халкы һәм жирлек Советы алдында үз эшчәнлегенә нәтиҗәләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләрен хәл итү турында хисап бирә.

5. Жирлек Башлыгы «Коррупциягә каршы торы турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

6. Жирлек Башлыгы 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда һәм коррупциягә каршы торы максатларында башка федераль законнарда билгеләнгән бурычларны үтәмәгән өчен чикләүләрен һәм тыюларны, мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау яисә жайга салу турындагы таләпләрен үтәмәгән өчен җаваплылыктан азат ителә, мондый чикләүләрен, тыюларны һәм таләпләрен үтәмәү, шулай ук мондый бурычларны үтәмәү «Коррупциягә каршы торы турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль законның 13 маддәсендәге 3 - 6 өлешләрендә каралган тәртиптә аңа бәйле булмаган хәлләренә нәтиҗәсе дип таныла.

7. Жирлек Башлыгы «Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы

Федераль закон нигезендә муниципаль-хосусый партнерлык өлкәсендә гавами партнер буларак жирлек исемненнән чыгыш ясый.

44 маддә. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре

1. Жирлек Башлыгы:

1) жирлекне башка муниципаль берәмлекләреннән жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкдим итә, ышанычнамәсез жирлек исемненнән эш итә;

2) жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә, жирлек Советының чираттан тыш утырышын чакыруны таләп итәргә хокуклы;

3) бер генә кеше тарафыннан идарә ителү принципларында жирлекнең Башкарма комитеты эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм жирлек Башкарма комитеты компетенциясенә кергән вәкаләтләренә үтәү өчен шәхси жаваплылык тота;

5) әлегә Устав белән билгеләнгән тәртиптә жирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларга кул куя һәм халыкка житкерә;

6) авыл жирлеге Советы эшендә жәмәгәтьчелек фикерен исәпкә алу һәм хәбәрдарлыкны тәэмин итү буенча чаралар күрә;

7) жирлек Советы утырышларының беркетмәләренә кул куя;

8) гражданнарны кабул итүне, аларның мөрәжәгәтьләрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карауны оештыра;

9) үз вәкаләтләре чикләрендә расланган бюджет нигезендә жирлек средстволары белән эш итә; жирлек Советын тотуга һәм аның эшчәнлеген тәэмин итүгә жирлек бюджетында каралган чыгымнар буенча акчалар бүлүче булып тора;

10) жирлек Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;

11) жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга сала;

12) закон һәм әлегә Устав нигезендә гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру буенча жирлек Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;

13) жирлек Советы каравына жирлек бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турындагы хисапларны тапшыра;

14) жирлек Советы каравына жирлекнең социаль-икътисадый үсеш стратегиясе проектын тәкдим итә;

15) жирлек Советы раславына жирлек Башкарма комитеты структурасы проектын кертә, хезмәткәрләреннән чик саны һәм хезмәт өчен түләү фонды билгеләгән структура нигезендә жирлек Башкарма комитетының штат расписаниесе раслый;

16) жирлек жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, жирлек территориясендә гамәлдә булган Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән кирәкле багланышын тәэмин итә;

17) жирлек исемненнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләреннән жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек турында шартнамәләр һәм килешүләр төзи;

18) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән хәл итү буенча жирле үзидарә органнары тарафыннан вәкаләтләр гамәлгә ашыруны тәмин итә;

19) үз вазыйфасына билгеләп куя һәм муниципаль хезмәткәрләрне һәм жирлек Башкарма комитетының башка хезмәткәрләрән вазыйфаларыннан азат итә, аларның эшчәнлеген тикшереп тора, аларга карата кызыксындыру һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана;

20) жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны тәмин итә, аларның үтәләше өчен шәхси җаваплылык тотат; тиешле законнар нигезендә һәм аларны үтәү өчен тапшырылган дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

21) жирлек Советына үз эшчәнлегенә нәтиҗәләре турында, жирлек Башкарма комитеты һәм аның карамагындагы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтиҗәләре турында, шул исәптән жирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләрне хәл итү турында еллык хисаплар тапшыра;

22) дәүләт һәм башка органнарда жирлек мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау чараларын күрә, жирлек исемнән судка гариза юллый, ышанычнамәләр бирә;

23) жирлекнең Башкарма комитетын жирлек Советы, жирлекнең жирле үзидарәсенә башка органнары һәм башка муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә;

24) жирлек Башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук жирлек Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;

25) жирлек Башкарма комитеты эшчәнлегенә турында халыкка даими мәгълүмат бирә, жирлек Башкарма комитеты хезмәткәрләре тарафыннан гражданнырны кабул итүне оештыра, айга кимендә бер тапкыр гражданнырны шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра, гражданнырның тәкъдимнәрән, гаризаларын һәм шикаятләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;

26) муниципаль-хосусый партнерлык проектын тормышка ашыру турында карар кабул итә;

27) «Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законның 18 маддәсендәге 2 өләше нигезендә муниципаль-хосусый партнерлык өлкәсендә вәкаләтләрне гамәлгә ашыручы жирлекнең жирле үзидарә органын билгели;

28) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлек башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрне, шулай ук әлегә Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек Башлығы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

45 маддә Жирлек Башлығы урынбасары

1. Жирлек Башлығы тәкъдиме белән жирлек Советы депутатлары арасыннан жирлек Башлығы урынбасары сайлана.

2. Жирлек Башлығы урынбасары, әгәр жирлек Советы тавыш бирүнең башка тәртибен билгеләмәсә, яшерен яисә ачык тавыш бирү юлы белән сайлана.

3. Әгәр жирлек Советы депутаты, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан күбрәге аны хуплап тавыш бирсә, жирлек Башлығының сайланган урынбасары булып санала.

4. Жирлек Башлығы урынбасары жирлек Советы регламентында билгеләнгән вазыйфаларны бүлү нигезендә вазыйфаларны үти, жирлек Башлығының йөкләмәләрен үти, ә вакытлыча (авыруга яисә отпускка бәйле) булмаган яисә үз бурычларын үтәү мөмкин булмаган очракта яисә вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатканда жирлек Башлығы вазыйфаларын башкара.

5. Жирлек Башлығы урынбасары үз вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә башкара, әлегә уставның 43 маддәсенәң 2 өлешендә күрсәтелгән очрактан гайре.

6. Жирлек Башлығы урынбасарының вәкаләтләре әлегә уставның 40 маддәсендә каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

7. Жирлек Башлығы урынбасары теләсә кайсы вакытта жирлек Башлығы инициативасы буенча яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителгән жирлек Советы карары буенча вазыйфасыннан чакыртып алынырга мөмкин. Жирлек Башлығы урынбасарын чакыртып алу турында карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Жирлек Башлығы урынбасары «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәңдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш. Жирлек Башлығы урынбасарының вәкаләтләре «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәңдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәңдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясә территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм счетлары (кертәмнәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтләр әйберләре саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон, 7 нче номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәмәү очрагында вакытыннан алда туктатыла.

46 маддә. Жирлек Башлығының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу

1. Жирлек Башлығының вәкаләтләре түбәндәге очрактарда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләгә белән отставка;

3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74.1 маддәсе нигезендә отставкага китү;

4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 маддәсе нигезендә вазыйфасыннан ваз кичү;

5) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;

7) аңа карата судның гаепләү карары законлы көченә керү;

8) Россия Федерациясеннән даими яшәү урынына чыгу (күченү);

9) Россия Федерациясе гражданлыгын яки Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы чит ил дәүләте гражданлыгын туктату, шул рәвешчә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит дәүләт гражданлыгы (подданствосы) булу яисә Россия Федерациясе гражданының яисә Россия Федерациясе халыкара шартнамәсе нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы булган чит ил гражданы территориясендә даими яшәү хокукын раслый торган башка документ булу хокукына ия, әгәр Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә башкасы каралмаган булса;

10) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алу;

11) сәләмәтлек торышы буенча жирлек Башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра алмауның суд тәртибендә билгеләнүе;

12) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 маддәсендәге 3,5, 7 һәм 7.2 өлешләре нигезендә гамәлгә ашырыла торган жирлекне, шулай ук жирлек бетерелгән очракта, үзгәртеп кору;

13) жирлек чикләрен үзгәртү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары санын 25 проценттан артыгракка арттыру;

14) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылганда;

15) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә үтәмәү.

2. Жирлек Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яисә аңа карата суд карары буенча сак астына алу яисә вазыйфасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чаралары кулланылган очракта, аның вәкаләтләрен вакытлыча жирлек Башлыгы урынбасары башкара.

3. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлек Советы тарафыннан үз составыннан сайланучы жирлек Башлыгын сайлау вәкаләтләр шул рәвешле туктатылган көннән алып алты айдан да соңга калмыйча гамәлгә ашырыла.

Шул ук вакытта жирлек Советының вәкаләтләр чоры тәмамланганчы алты айдан кимрәк вакыт калган булса, жирлек Башлыгын жирлек Советы составыннан сайлау жирлек Советының яңа сайланган беренче утырышында гамәлгә ашырыла.

4. Вәкаләтләре Татарстан Республикасы Башлыгының (Рәисенә) хокукый акты нигезендә жирлек Башлыгы вазыйфасыннан ваз кичү яисә жирлек Башлыгын отставкага чыгару турындагы карары нигезендә вакытыннан алда туктатылган жирлек Башлыгы әлеге хокукый актка яисә суд тәртибендәге карарга карата шикаять белдерә, жирлек Советы, суд карары закон көченә кәргәнче, жирлек Советы үз составыннан жирлек Советы тарафыннан сайланучы жирлек Башлыгын сайлау турында карар кабул итәргә хокукы түгел.

V бүлек. ЖИРЛЕК БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

47 маддә. Жирлек Башкарма комитеты - жирле үзидарәнә башкарма-идарә итү органы

1. Жирлекнәң Башкарма комитеты жирлек жирле үзидарәсенәң башкарма-идарә итү органы булып тора.

2. Жирлек Башкарма комитетының рәсми исеме (аталышы) – Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Юлсубино авыл жирлегә Башкарма комитеты.

3. Жирлек Башкарма комитеты жирлек Советына, жирлек Башлыгына һәм жирлек халкына хисап бирә һәм аларның контролендә тора.

4. Жирлек Башкарма комитеты юридик зат хокукларына ия.

5. Жирлек Башкарма комитетында мөһер, жирлек гербы һәм үз исеме (аталышы) белән бланклар, шулай ук гражданлык хәле актларын дәүләт теркәвенә алу вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен Россия Федерациясә гербы сурәтләнгән түгәрәк мөһерә бар.

6. Жирлекнәң Башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясә бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

48 маддә. Жирлек Башкарма комитеты структурасы

1. Жирлекнәң Башкарма комитеты структурасы жирлек Башкарма комитеты житәкчесә тәкъдимә буенча жирлек Советы тарафыннан раслана.

2. Жирлек Башкарма комитеты структурасына Башкарма комитет житәкчесә-жирлек Башлыгы, Башкарма комитет сәркатибә, Башкарма комитетның башка вазыйфалы кешеләре керә.

49 маддә. Жирлек Башкарма комитетының вәкаләтләре

1. Жирлекнәң Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм хисап өлкәсендә:

- жирлек бюджеты проектын эшләүне, жирлекнәң социаль-икътисадый үсеш стратегиясә проектын тәмин итә;

- жирлек бюджетының үтәләшен тәмин итә, жирлекнәң социаль-икътисадый үсеш стратегиясен тормышка ашыра;

- жирлек бюджетының үтөлеше турында хисап эзерли, жирлекнең социаль-икътисадый үсеш стратегиясен үтәү турында хисап эзерли;

- жирлекнең икътисады һәм социаль өлкәсе торышын чагылдыра торган статистик күрсәткечләрне жыюны оештыра һәм күрсәтелгән дәүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә тапшыра;

- жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләр буенча стратегик планлаштыру документларын эзерләүне һәм тормышка ашыруны гамәлгә ашыра;

- жирле үзидарә органнары тарафыннан расланган (хупланган) стратегик планлаштыру документларын тормышка ашыруны мониторинглауны гамәлгә ашыра;

- федераль законнарда һәм муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән стратегик планлаштыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;

2) жирлек территориясендә муниципаль милек белән идарә итү, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- жирлекнең муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, алардан файдалану, кушу һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- жирлек Советы карары белән билгеләнә торган очрақларда жирлек Советының килештерүенә (раславына) муниципаль мөлкәтне читләштерү турында тәкъдимнәр кертә, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында да;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән жирлекнең икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында шартнамәләр төзи; жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- жирлек Советы билгеләгән тәртип буенча муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль учреждениеләрне финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә аларның житәкчеләрен билгели һәм биләгән вазыйфаларыннан азат итә;

- муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлегенә финанс белән тәмин итүне һәм муниципаль биремне бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр үтәвен финанс белән тәмин итүне гамәлгә ашыра, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыра;

3) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыкка башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- жирлекнең коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшли, раслый һәм гамәлгә ашыра, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

- жирлек халкын элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

- базарлар һәм ярминкәләр оештыра;

- ритуаль хезмэтлэр күрсэтүне оештыра һәм мәет жирләү урыннарын карап
торуны тәмин итә;

- утврждает и реализует муниципальные программы в области энергияне сак
тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру, жирлек чикләрендә муниципаль торак
фонды тәшкит иткән күпфатирлы йортларга энергетика тикшерүен уздыруны
оештыра һәм энергияне сак тоту турындагы һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру
турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;

- авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итә һәм авыл хужалыгы
продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтә, кече һәм урта эшқуарлыкны
үстерү өчен шартлар тудыра;

- жирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, суны чыгаруны,
халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнарында
билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыра;

- жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль
юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыруны тәмин итә;

4) мәдәният, спорт, балалар һәм яшьләр белән эшләү, гражданның
хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү өлкәсендә:

-ял оештыру һәм халыкны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү
өчен шартлар тудыра;

-жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм гаммәви
спортны үстерү өчен шартлар тудыра, жирлектә рәсми физкультура-сәламәтләндрү
һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә
ашыра;

- жирлектә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыруны һәм
халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыруны тәмин итә, шул
исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр
буйларына ирекле керүен тәмин итә;

- милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, жирлек территориясендә
яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен саклауга һәм
үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара)
конфликтларны (низаг-каршылыкларны) профилактикалауга юнәлдерелгән
чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

- жирлек территориясендә законнарның, дәүләт хакимияте органнары һәм
жирле үзидарә органнары актларының үтәлешен, гражданның хокукларын һәм
ирекләрен саклауны тәмин итә;

- дәүләт хакимияте органнарының һәм дәүләт вазыйфаи затларының,
предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның жирле үзидарә хокукларын
боза торган актларына билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судка яисә арбитраж
судка шикаять бирә;

- жирлекнең торак пунктлары чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы
чараларын үткәрүне тәмин итә;

- муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, чакыртып алу буенча
тавыш бирүне эзерләүне һәм уздыруны жирлек депутаты, жирлекнең сайланулы
органы әгъзасы, жирлекнең сайланулы вазыйфаи заты, жирлекнең чикләрен үзгәртү,

жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- жыельшлар, митинглар, урам йөрешләре, демонстрацияләр һәм пикетлар үткәрүгә, спорт, тамаша кылу һәм башка гаммәви жәмәгать чараларын оештыруга бәйле законнарда каралган чараларны гамәлгә ашыра;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнырга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтүне тәмин итә, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыра;

5) төзекләндерү (уңайлылык булдыру) өлкәсендә:

- каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортта ташу эшчәнлеген оештыруда катнаша;

- жирлекне төзекләндерү кагыйдәләренен үтәлешен тикшереп тора, күрсәтелгән кагыйдәләр нигезендә жирлек территориясен төзекләндерүне оештыра;

- адреслар бирүне, адреслар үзгәрүне, гамәлдән чыгаруны, урам-юл челтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яисә муниципаль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге жирле юлларыннан тыш) адреслар бирүне, жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирүне, мондый исемнәргә үзгәртү, гамәлдән чыгаруны, мәгълүматны дөүләт адреслы реестрында урнаштыруны гамәлгә ашыра;

б) жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен башкару өлкәсендә:

- жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм алардан тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- жирлекнең жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан аларга тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны жирлек Советы карарлары нигезендә тәмин итә;

7) бүтән вәкаләтләр:

- жирлек Башлыгы эшчәнлеген оештыруда хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- торак пунктның архив фондларын формалаштыруны тәмин итә;

- әлегә Уставның 5 маддәсендәге 1 өлешенен 4 һәм 9 пунктларында каралган жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү максатларында жирлек өчен социаль әһәмиятле эшләрне (шул исәптән кизү торуларны) ирекле нигездә башкаруга гражданнырны жәлеп итү турында карар кабул итә һәм аларны үткәрүне оештыра;

- федераль законнарда ярашлы рәвештә халыкара һәм тышкы икътисади элементләргә гамәлгә ашыра;

-жирле эһемияттәге мәсьәләләр буенча башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра, законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек советы яки башка жирле үзидарә органнары компетенциясенә кертелгән вәкаләтләрдән гайре;

- Россия Федерациясенәң гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән (рәхсәтсез) төзелгән бинаны сүтү турында карар, үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтү яки аны билгеләнгән таләпләргә туры китерү турында карар кабул итү;

2. Жирлек Башкарма комитеты жирлекнең жирле эһемияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрне гамәлгә ашыра:

1) жирлек музейларын төзү;

2) жирлектә нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашуға;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренәң хокукларын гамәлгә ашыруға бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

5) Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм жирлек территориясендә миллиләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;

7) муниципаль янғын сагы булдыру;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы ижтимагый күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүгә;

10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 декабрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү;

11) торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын гражданнарға бирүгә;

12) торак пункт территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру;

13) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында" 23.06.2016 № 182-ФЗ Федераль законында каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруға;

14) инвалидларның, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларның физик культурасын һәм спортын үстерүгә, жайлаштырылган физик культураны һәм адаптив спортны үстерүгә ярдәм итү;

15) «Кулланучылар хокукларын яклау турында» 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы Россия Федерациясә Законында каралган кулланучылар хокукларын яклау чараларын гамәлгә ашыру;

16) участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына әлеге вазыйфаны хезмәткәр биләгән вакытка торак урыны бирүне;

17) алкоголь, наркотик яисә башка токсик исереклек халәтендәге затларга ярдәм күрсәтү чараларын гамәлгә ашыру.

3.Жирлекнең Башкарма комитеты муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Жирлекнең муниципаль контроль өлкәсендәге башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

1) тиндәшле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;

2) жирле үзидарә органнарына вәкаләтләр бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасының норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә башкарыла;

4) федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында һәм башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләренә гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру буенча функцияләр мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актларга ярашлы рәвештә, жирлекнең Башкарма комитеты органнарына йөкләнергә мөмкин.

Юридик затларга, шәхси эшмәкәрләргә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, тикшерүләр оештыру һәм уздыру белән бәйле мөнәсәбәтләргә карата «Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм индивидуаль эшкуарларның хокукларын яклау турында» 2008 елның 26 декабрдәге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

VI бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ КОНТРОЛЬ-ХИСАП ОРГАНЫ. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҮЗАРА ЯРДӘМ ИТЕШҮЕ

50 маддә. Жирлекнең ревизия комиссиясе

1. Жирлекнең ревизия комиссиясе даими эшләүче, жирле финанс контроле үзидарәсенә коллегияль органы булып тора.

2. Жирлекнең ревизия комиссиясе рәис һәм ике әгъзадан тора.

3. Жирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, «Россия Федерациясе субъектлары һәм муниципаль берәмлекләренә контроль-хисап органнарын оештыруның һәм эшчәнлегенә гомуми принциплары турында» 2011 елның 7 февралдәге 6-ФЗ номерлы, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы федераль законнар, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенә бүтән норматив хокукый актлары, жирлек Советы раслаган жирлекнең Ревизион комиссиясе турындагы нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнә.

4. Федераль законнарда билгелэнгән очракларда һәм тәртиптә жирлек Ревизион комиссиясе эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

51 маддә. Жирлек Советының, жирлек Башлыгының, жирлек Башкарма комитетының һәм жирлекнең башка жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеге (ярдәм итешүе) нигезләре

1. Әлеге Устав, жирлек Советы, жирлек Башлыгы һәм жирлек Башкарма комитеты билгелэнгән вәкаләтләрне бүлешү нигезендә үз вәкаләтләрнен мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.

2. Жирлек Советы һәм жирлекнең Башкарма комитеты жирлекнең икътисадый һәм социаль үсеше процесслары белән нәтижәле идарә итү максатларында һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә законнарда, әлеге Устав билгеләгән рәвешләрдә үзара хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Жирлек Советы һәм жирлекнең Башкарма комитеты кабул ителгән норматив хокукый актларны имзаланган көннен алып жиде көн эчендә бер-берсенә юллы.

5. Жирлек Башлыгы, жирлекнең Башкарма комитеты житәкчесе буларак, жирлек Советының, жирлек Башлыгының хокукый актларын кабул итү, бетерү, үзгәртү турындагы тәкъдим белән жирлек Советына мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

6. Жирлекнең башка жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеге тәртибе жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

52 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү.

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрнен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын үткәрү юлы белән яисә суд тәртибендә хәл ителә.

VII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

53 маддә. Юридик зат хокукларына ия булган жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокуклары жирлек Советына һәм жирлек Башкарма комитетына бирелә.

2. Жирлек Башкарма комитеты структурасына ярашлы рәвештә, жирлек Советы карары буенча жирлек Башкарма комитетының аерым органнарына юридик зат хокуклары бирелергә мөмкин.

54 маддә. Жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак

1. Жирлек Башлыгы жирлек исеменнән мөлкәти һәм башка хокуклар һәм бурычлар алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга мөмкин.

2. Жирлекнең юридик зат хокукларына ия жирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре була һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак дәүләт теркәлүе узарга тиеш.

55 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнарын финанслау

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнарын тоту чыгымнарын финанслау бары тик жирлек бюджетының үз керемнәре исәбеннән генә гамәлгә ашырыла.

IX бүлек. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНА ҺӘМ ЖИРЛЕКНЕҢ БҮТӘН ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

56 маддә. Жирлек Башлыгы һәм аның урынбасары, жирлек Советы депутатлары, жирлекнең бүтән вазыйфаи затлары эшчәнлегенең социаль һәм башка гарантияләре

1. Жирлек Башлыгы һәм аның урынбасары, жирлек Советы депутатлары, жирлекнең башка вазыйфаи затларына бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр «Муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутаты, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы эгъзасы, Татарстан Республикасында жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфаи заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, жирлек Советының әлегә Уставы һәм карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль вазыйфаны даими нигездә биләүче кешегә гарантияләнә:

1) муниципаль хокукый актларга ярашлы рәвештә вазыйфа вәкаләтләрен үтәүне тәмин итүче эш шартлары;

2) жирле үзидарә органнары, предприятиеләре, учреждениеләре һәм оешмалары, Татарстан Республикасы бюджеты яки салымнар һәм мәжбүри түләүләр буенча ташламаларга ия, яисә жирле үзидарә органнарын һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарын гамәлгә куючылар буларак һәм жирлек территориясендә урнашкан органнар кануннар нигезендә алар тарафыннан, милек формаларына карамастан, тулысынча яки өлешчә жирле бюджет акчалары хисабына финансланган вазыйфаи затларны беренче чиратта кабул итү хокукы;

3) жирлекнең жирле үзидарә органнары кабул иткән хокукый актлардан тоткарлыксыз файдалана алу хокукы;

4) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча вәкаләтләрне үтәү өчен кирәкле мәгълүматны һәм материалларны муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирлекнең тиешле территориясендәге жирле үзидарә органнарыннан алу хокукы, ә федераль законнарда каралган очракларда - барлык милек рәвешләрендәге оешмалардан, ижтимагый берләшмәләрдән һәм аларның вазыйфаи затларыннан;

5) үз вакытында һәм тулы күләмдә акчалата бүләкләү алуға хокук;

б) эш (хезмэт) вакытының нормаль дэвамлылыгын билгеләү, ял көннәрен һәм эш көне булмаган бәйрәм көннәрен, шулай ук ел саен түләнгән торган төп һәм өстәмә отпусктарны бирү белән тәмин ителә торган ял;

7) муниципаль вазыйфаны биләүче затка һәм аның гаилә әгъзаларына медицина хезмәте күрсәтү, шул исәптән муниципаль вазыйфаны биләүче зат пенсиягә чыкканнан соң;

8) муниципаль вазыйфа заты биләгән чорда яисә аны туктатканнан соң авыру очрагында яисә хезмәتكә сәләтне югалткан очракта мәжбүри дүләт социаль иминиятләштерүе, әмма ул вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә яңалары;

9) «Муниципаль берәмлекнең вәкилләклә органы депутаты, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, Татарстан Республикасында жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда пенсия белән тәмин итү, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләүче затның гаилә әгъзаларын пенсия белән тәмин итү, аның вазыйфа вәкаләтләрен үтәве белән бәйле рәвештә вафат булган очракта, федераль закон нигезендә;

10) муниципаль вазыйфаны биләүче кешене һәм аның гаилә әгъзаларын федераль законнар һәм муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән очрактарда, тәртиптә һәм шартларда вазыйфа вәкаләтләрен үтәүгә бәйле рәвештә көч кулландан, янаулардан һәм башка законсыз гамәлләрдән яклау;

11) хезмэт командировкалары (хезмэт сәфәрләре) белән бәйле чыгымнарны каплау;

12) үз вәкаләтләрен гамәлгә ашырганда транспорт хезмәте күрсәтү, шулай ук муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә биләгән вазыйфасына бәйле рәвештә шәхси транспортны хезмэт максатларында куллану өчен компенсация.

3. Муниципаль вазыйфаны даими булмаган нигездә биләүче затка әлеге маддәнең 2 өлешендәге 1 - 4 һәм 10 пунктларында каралган гарантияләр бирелә, муниципаль вазыйфаны биләүгә бәйле чыгымнарны, шул исәптән муниципаль вазыйфаны биләүгә бәйле хезмэт командировкалары белән бәйле чыгымнарны, муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә компенсацияләү гарантияләнгән, шулай ук эш урынын (вазыйфасын) Россия Федерациясе субъекты Законына ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек уставы белән билгеләнгән һәм айга ике һәм алты эш көненнән азрак тәшкит итә алмаган чорга саклау.

4. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затларга вәкаләтләргә гамәлгә ашыру гарантияләре жирле бюджет акчалары хисабына финанслана.

57 маддә. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфаи затларның эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләр

1. Азат ителмәгән нигездә эшләүче жирлек Советы депутаты жирлек Советы һәм аның органнары утырышларында катнашу вакытына жирлек Советы йөкләмәләрен үтәү өчен гамәлдәге законнарда каралган акчалата компенсация һәм башка түләүләр түләнгән.

2. Үз вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә гамәлгә ашыручы жирлек Башлыгы урынбасарына, әлеге Уставта каралган очрактарда жирлек Башлыгы

вазыйфаларын башкарганда, жирлек Башлығының айлык акчалата түлөвөнөң 90% ы күләмендө бүлөк түлөнө.

3. Әлеге органнар эшендө катнашу дәверендө жирлекнен ревизия комиссиясе әгъзаларына жирлек Советы карарлары, законнары нигезендө акчалата компенсация түлөнө.

58 маддә. Жирлек Башлығы, жирлек Советы депутатларының кагылгысызлыгы гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлығының хокуклары гарантияләре, аларны жинаять яки административ жаваплылыкка тартканда, тоткарлаганда, кулга алганда, тентүдә, сорау алуда, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр башкарганда, шулай ук алар биләгән торак һәм (яисә) хезмәт урыны, аларның багажы, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары булган депутатларга карата оператив-әзләү чаралары үткәргәндә, алар тарафыннан кулланыла торган элементә чаралары язышуларын үткәргәндә федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендө жирлек Советы депутаты әйтелгән фикер, тавыш биргәндә күрсәтелгән позиция, аның статусына туры килә торган башка гамәлләр, шул исәптән аның вәкаләтләре чоры тәмамлангач та, әйтелгән фикерләре, позициясе өчен жинаять яки административ жаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә жирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында кимсетүләр, яла ягу яисә федераль законда каралган башка хокук бозуларга кертелгән очрақларга кагылмый.

IX бүлек. ЖИРЛЕКНЕН ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛИЛЫГЫ

59 маддә. Жирлекнен жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары закон нигезендө жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында жавап бирәләр.

60 маддә. Жирлек Советы депутатларының жирлек халкы алдында жаваплылыгы

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек Башлығы, жирлек халкы алдында жаваплылыгы тиешле депутатның аны сайлаган жирлек халкының ышанычын югалтуы нәтижәсендә килә.

2. Жирлек халкының ышанычын югалткан жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек Башлығы, федераль законнарда һәм әлеге Уставта билгеләнгән очрақларда һәм тәртиптә кире чакырылырга мөмкин.

61 маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының дәүләт алдында жаваплылыгы

1. Федераль законнарда ярашлы рәвештә, жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты житәкчесе дәүләт алдында жаваплылыгы алар Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституцион законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә гамәлгә ашырмаган очракта тиешле суд карары нигезендә килә.

2. Жирлек Советын таратуның нигезе һәм тәртибе, жирлек Башлыгының вазыйфасыннан ваз кичүе һәм аны отставкага жиберү тәртибе «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

62 маддә. Ышанычны югалтуга бәйле рәвештә муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән жиберү (вазыйфасыннан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат федераль конституциячел законнарда, федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә ышанычны югалткан очракта эштән (вазыйфасыннан) азат ителергә тиеш:

1) зат тарафыннан үзенә кагылган мәнфәгатьләр конфликттын (низагын) булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрелмәве;

2) урындагы кешенең үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре, шулай ук үз хатынының (иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирмәве яки, әгәр федераль законнарда башкача билгеләнмәгән булса, белә торып дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүмат бирүе;

3) урындагы кешенең түләүле нигездә коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә катнашуы, федераль закон белән билгеләнгән очрактан тыш;

4) урындагы кешенең эшқуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыруы;

5) әгәр Россия Федерациясе халыкара шартнамәдә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына затның керүе.

2. Муниципаль вазыйфаны биләүче кеше, аңа буйсынган кешенең мәнфәгатьләр конфликттына китерә яки китерә ала торган шәхси мәнфәгатьләре барлыкка килүе турында белгән кеше, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләгән кеше мәнфәгатьләр конфликттын булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәгән очракта, ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш.

3. Жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгзасына, үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүматлар, шулай ук үз хатынының (тормыш иптәшенең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүматлар тапшырган жирле

үзидарәнен сайлап куелган вазыйфай затына бозулар житди булмаганда түбәндәге жаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин:

1) кисәтү (искәртү);

2) жирле үзидарәнен сайлап куелган органы әгъзасын жирле үзидарәнен сайлап куелган органындагы вазыйфасыннан азат итү аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы жирле үзидарәнен сайлап куелган органындагы вазыйфаларны биләү хокукыннан мәхрүм итү;

3) вәкаләтләрен даими нигездә башкару хокукыннан мәхрүм итеп, аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен гамәлгә ашырудан азат итү;

4) жирле үзидарәнен сайлап куелган органында аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вазыйфалар биләүдән тыю;

5) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен даими нигездә башкарудан тыю;

4. Жирле үзидарәнен сайлап куелган органы әгъзасына, жирле үзидарәнен сайлап куелган вазыйфай затына әлеге маддәнен 3 өлешендә күрсәтелгән жаваплылык чараларын куллану тәртибе муниципаль хокукый акт белән Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә билгеләнә.

63 маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы

Жирлекнен жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфай затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

X бүлек. ЖИРЛЕКНЕН МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

64 маддә. Жирлекнен муниципаль хокукый актлары системасы

1. Жирлекнен муниципаль хокукый актлары системасына түбәндәгеләр керә:

1) жирлек уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;

2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) жирлек Башлыгының, жирлек Башкарма комитетының, жирле үзидарәнен әлеге Уставта каралган башка органнарының һәм вазыйфай затларының хокукый актлары.

2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм жирлекнен бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарәнен органнары һәм вазыйфай затлары кабул иткән муниципаль хокукый актлар жирлекнен бөтен территориясендә һичшиксез үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукый актлар юкка чыгарылырга яисә аларның гамәлдә булуы тиешле муниципаль хокукый акты кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә

органны яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан мондый органнар яисә тиешле вазыйфалар бетерелгән йә күрсәтелгән органнарның яисә вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәргән очракта туктатылырга мөмкин – муниципаль хокукый актны гамәлдән чыгару яисә туктатып тору вакытына вәкаләтләре тиешле муниципаль хокукый актны кабул итү (бастырып чыгару) кертелгән жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары, шулай ук суд тарафыннан; ә жирле үзидарә органнары тарафыннан аларга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга сала торган өлештә - Россия Федерациясе дөүләт хакимиятенәң вәкаләтле органы (Татарстан Республикасы дөүләт хакимиятенәң вәкаләтле органы тарафыннан).

5. Норматив характердагы булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы аны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкиленәң эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкиле тарафыннан бирелгән тиешле күрсәтмә алынган очракта кичекмәстән туктатылып тора. Алынган күрсәтмәнең үтөлеше турында жирлек башкарма комитеты яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә жирлек Советы алар карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

6. Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләренә ачыклау максатларында Татарстан Республикасы законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары уздыра торган экспертиза үткәрелергә мөмкин.

7. Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен гражданныр, оешмалар житәкчеләре, дөүләт хакимияте органнарының вазыйфаи затлары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфаи затлары федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жаваплы булалар.

65 маддә. Гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү турыдан-туры торак пункт гражданныр тарафыннан жирле референдумда гражданнырның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән башкарыла.

2. Әгәр жирлек халкын турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль норматив хокукый акт кабул итү таләп ителсә, компетенциясенә әлеге актны кабул итү керә торган жирлек жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән соң 15 көн эчендә тиешле муниципаль норматив хокукый актны әзерләү һәм (яисә) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан арта алмый.

3. Халыкны турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый актны бастырып чыгару срогын бозу жирлек Башлығын чакыртып алу, жирлек Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату яисә жирлек Советы вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

66 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары кабул итә торган муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләрне үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгаралар:

- 1) жирлек Советы - жирлек Советы карарлары;
- 2) жирлек Башлығы - жирлек Башлығының карарлары һәм күрсәтмәләре;
- 3) Жирлек Башкарма комитеты житәкчесе - жирлек Башкарма комитетының карарлары һәм күрсәтмәләре.

2. Жирлек жирле үзидарәсенә башка вазыйфай затлары әлеге Уставта, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

67 маддә. Муниципаль хокукый актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары жирлек Башлығы, жирлек Советы депутатлары, жирлек Башкарма комитеты житәкчесе, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре, шулай ук жирлекнең аны алып бару һәм прокурор мәсьәләләре буенча ревизия комиссиясе тарафыннан кертелергә мөмкин.

2. Прокурор, гамәлдәге муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген үз вәкаләтләрән гамәлгә ашыру барышында билгеләгәндә, жирлек Советына һәм муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү турында, гамәлдән чыгару яисә кабул итү турында тиешле һәм түбәнгерәк дәрәжәдәге закон чыгару инициативасы хокукына ия органнарга кертәргә хокуклы.

3. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга теркәлү торган документларның исемлеге һәм рәвешле тиндәшле рәвештә жирлек Советы Регламенты, жирлек Башлығы, жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан билгеләнә.

4. Эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен яңа бурычларны билгели торган яисә муниципаль норматив хокукый актларда элек каралган мәжбүри таләпләрне үзгәртә торган муниципаль хокукый актлар проектлары, инвестиция эшчәнлеге субъектлары өчен бурычлар тиешле муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары тарафыннан муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жайга салу йогынтысы бәяләнәргә мөмкин, түбәндәгеләрдән гайре:

- 1) муниципаль берәмлекләрнең вәкиллеке органнарының жирле салымнарны һәм жымнарны билгеләүче, үзгәртүче, туктатып торучы, гамәлдән чыгаручы норматив хокукый актлары проектлары;

2) бюджет хокук мөнэсэбэтлэрен көйләүче муниципаль берәмлекләрнең вәкиллеке органнарының норматив хокукый актлары проектлары;

3) чэй ситуацияләре режимнары гамәлдә булган чорда табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрне бетерү максатларында эшләнгән норматив хокукый актлар проектлары.

Муниципаль норматив хокукый актлар проектларының жайлау йогынтысын бәяләү эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен артык бурычлар, тыюлар һәм чикләүләр кертүче яисә аларны кертүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне, шулай ук эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектларының һәм жирле бюджетларның нигезсез чыгымнары барлыкка килүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне ачыклау максатында үткәрелә.

68 маддә. Жирлек Советының хокукый актлары

1. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча жирлек территориясендә үтәргә тиешле кагыйдәләрне билгеләүче карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибөрү турында карар, шулай ук жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек Советының жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче карарлары, әгәр федераль законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

2.1. Жирлек Башлыгы тавышы жирлек Советы карарларын кабул иткәндә жирлек Советы депутаты тавышы буларак исәпкә алына.

3. Жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерүне, жирлек бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тоткан жирлек Советы карарлары жирлек Башкарма комитеты житәкчесе инициативасы буенча яки аның бәяләмәсе булганда гына жирлек Советы каравына кертелергә мөмкин. Күрсәтелгән бәяләмә жирлек Башкарма комитетына карар проекты бирелгән көннән алып утыз көн эчендә жирлек Советына тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарларына жирлек Башлыгы аларны кабул иткән көннән алып өч көн эчендә кул куя һәм әлеге Устав билгеләгән тәртиптә халыкка житкерелә.

69 маддә. Жирлек Башлыгының хокукый актлары

1. Жирлек Башлыгы үз вәкаләтләре чикләрендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрена 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар нигезендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара, шулай ук әлеге Устав компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар чыгара.

2. Жирлек Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, әлеге Уставта, жирлек Советы карарларында билгеләнгән жирлек Башкарма комитетының жирле әһәмияттәге мәсьәләләре һәм районның жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләре буенча карарларын, шулай ук жирлек башкарма комитетының эшне оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләрен чыгара.

70 маддә. Муниципаль норматив хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары, әгәр әлеге карар белән башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Башлыгы кул куйган көннән соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлек Советының салымнар һәм жыемнар турындагы норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Жирлек Советының жирлек Уставын кабул итү яисә әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарлары федераль законда, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек Башлыгының, жирлек Башкарма комитетының, жирле үзидарәнең башка вазыйфай затларының хокукый актлары, әгәр актлар белән башкасы билгеләнмәгән булса, аларны имзалаган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагыла торган, гамәлгә куючысы жирлек булган оешмаларның хокукый статусын билгели торган муниципаль норматив хокукый актлар, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган килешүләр аларны рәсми бастырып чыгарганнан (халыкка житкергәннән) соң үз көченә керә.

Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән муниципаль хокукый актны яисә килешүне рәсми бастырып чыгару аның тулы текстын жирлектә таратыла торган вакытлы матбугат басмасында беренче бастырып чыгару булып санала.

Муниципаль хокукый актларны һәм килешүләргә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) өчен жирле үзидарә органнары шулай ук челтәр басмасын кулланырга хокуклы. Муниципаль хокукый актның тулы тексты рәсми челтәр басмасында басылган очракта, аның күләмле график һәм таблицалы кушымталары әлеге басмада китерелмәскә мөмкин.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары булырга тиеш: аның исеме, имзалану датасы (жирлек Советы кабул иткән хокукый актлар өчен шулай ук жирлек Советы кабул иткән дата), теркәлү номеры, хокукый актка кул куйган вазыйфай затның исеме, мөһер.

4.1. Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән һәр килешү аның реквизитларын үз эченә алырга тиеш: аның исеме, имзалану датасы, килешүгә кул куйган вазыйфай затларның исемнәре.

5. Жирлек Советының жирлек бюджеты турындагы карарлары, аның үтәлеше турында хисап, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек Советы, жирлек Башлыгы, жирлек Башкарма комитеты тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, муниципаль норматив хокукый актлардан яисә федераль закон белән чикләнгән мәгълүматлар булган

аерым нигезлэмэләрдән тыш, алар имзаланган көннән алып жиде көн эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (игълан ителергә) тиеш.

5.1. Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр рәсми рәвештә имзаланганнан соң жиде көн эчендә бастырылырга (игълан ителергә) тиеш.

6. Муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек Советы депутатын чакыртып алу, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек Башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау, жирлек Башкарма комитеты житәкчесен һәм аның урынбасарын билгеләү мәсьәләсе буенча тавыш бирү турында норматив булмаган хокукый актлар һәм законнар нигезендә башка актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлегә Устав нигезендә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) мәжбүри булмаган норматив булмаган муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яисә жирлек жирле үзидарәсенә вазыйфаи затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) муниципаль хокукый акт реквизитлары күрсәтелә.

Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

«Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталы»нда веб-адрес буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә хокукый акт текстын урнаштыру (бастырып чыгару) : <http://pravo.tatarstan.ru>;

-хокукый акт текстын жирлекнең жирле үзидарә органнары гамәлгә куйган басма гаммәви мәгълүмат чараларында йә жирлек территориясендә таратыла торган һәм жирлек Советы карары белән билгеләнгән башка басма гаммәви мәгълүмат чараларында бастырып чыгару. Хокукый акт текстын башка басма гаммәви мәгълүмат чараларында бастырып чыгарганда әлегә бастырып чыгаруның рәсми булуы турында тамга булырга тиеш.

8.1. Басып чыгарганда (халыкка житкергәндә) жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүнең реквизитлары күрсәтелә.

Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләрне рәсми бастырып чыгару түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

- жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешү текстын веб-адрес буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштыру (бастырып чыгару): <http://pravo.tatarstan.ru>;

- жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешү текстын жирлекнең жирле үзидарә органнары гамәлгә куйган басма гаммәви мәгълүмат чараларында йә жирлек территориясендә таратыла торган һәм жирлек Советы карары белән билгеләнгән башка басма гаммәви мәгълүмат чараларында бастырып чыгару. Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешү текстын басылып чыкканда, башка басма гаммәви мәгълүмат чараларында әлегә бастырып чыгаруның рәсми булуы хакында тамга булырга тиеш.

Жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләрне игълан итү жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешү текстын веб-адрес буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре Порталында районның рәсми сайтында урнаштыру юлы белән гамәлгә ашырыла: <http://ribnaya-sloboda.tatarstan.ru>.

9. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) басма гаммәви мәгълүмат чарасының чыгу датасы яки тиешле актны игълан итү датасы турында мәгълүмат күрсәтелергә тиеш, алар актны жиберүне (таратуны) башлау яки аны мәгълүмат стендында урнаштыру датасына туры килергә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукый актлар, шул исәптән жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар, Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

XI бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

71 маддә. Жирлекнең икътисади нигезе

1. Жирлекнең икътисади нигезен муниципаль милектә булган мөлкәт, жирлек бюджеты акчалары, шулай ук жирлекнең мөлкәт хокуклары тәшкил итә.

72 маддә. Жирлекнең муниципаль мөлкәте

1. Жирлек милкендә булырга мөмкин:

1) әлеге Уставның 5 маддәсендә билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очракларда жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 маддәсендәге 4 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

3) жирлек Советының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) жирле үзидарә органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү хокукы булган мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле мөлкәт;

5) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 17 маддәсендәге 1 һәм 1.1 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт.

2. Жирлектә әлеге маддәнең 1 өлеше таләпләренә туры килми торган мөлкәткә милек хокукы барлыкка килгән очракларда күрсәтелгән мөлкәт мөлкәтне кире кагарга (максатчан билгеләнешен үзгәртەرгә) яисә читләштерергә тиеш. Мондый мөлкәтне читләштерү тәртибе һәм сроклары федераль закон белән билгеләнә.

73 маддә. Жирлекнең муниципаль мөлкәтен биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Жирле үзидарә органнары, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган жирлек жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә жирлек исеменнән муниципаль мөлкәткә мөстәкыйль ия булалар, файдаланалар һәм алар белән эш итәләр.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яисә даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә башка килешүләр кылырга хокуклы.

3. Жирле үзидарә органнары Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән башкарма хакимиятнең федераль органы билгеләгән тәртиптә муниципаль мөлкәт реестрларын алып баралар.

74 маддә. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Жирлек муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, хужалык жәмгыятьләре төзүдә катнаша ала, шул исәптән жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципалитетара. Муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарә органнары гамәлгә ашыра.

2. Гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрнең максатларын, шартларын һәм эшчәнлек тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, үз вазыйфасына билгеләп куя һәм әлеге предприятиеләр һәм учреждениеләр житәкчеләрен вазыйфаларыннан азат итә, аларның эшчәнлеге турында әлеге Устав һәм муниципаль хокукый актларда каралган тәртиптә хисапларны тыңлый.

3. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек исеменнән муниципаль казна учреждениеләренең йөкләмәләре буенча субсидияле жавап бирәләр һәм федераль закон белән билгеләнгән очрақларда һәм тәртиптә аларның үтәлешен тәэмин итәләр.

75 маддә. Жирлекнең муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары.

1. Муниципаль мөлкәтне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнарга ярашлы рәвештә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль мөлкәтне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан кергән керемнәр авыл жирлегә бюджетына керә.

76 маддә. Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарэ органнарының муниципаль милектэ булмаган предприятиелэр, учреждениелэр, оешмалар, шулай ук физик затлар белэн мөнәсәбәтләре, әгәр законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

ХII бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

77 маддә. Жирлек бюджеты

1. Жирлекнең үз бюджеты (жирле бюджет) бар.
2. Жирлек бюджеты жирлек Советының муниципаль норматив хокукый акты рәвешендә эшләнә һәм раслана.
3. Жирлек бюджетында жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарэ органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга юнәлдерелгән керемнәр һәм жирлекнең жирле үзидарэ органнары тарафыннан аларга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән субвенцияләр аерым карала, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр хисабына гамәлгә ашырыла торган жирлек бюджетының тиешле чыгымнары.
4. Жирлекнең жирле үзидарэ органнары федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм аларга ярашлы рәвештә Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында кабул ителә торган тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына жирлек бюджеты үтәләше турында хисаплар тапшыралар.

78 маддә. Жирлектә бюджет процессы

1. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәләшен контрольдә тоту жирле үзидарэ органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә башкарыла. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм аларга ярашлы рәвештә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.
2. Жирлек бюджеты проекты, жирлек бюджетын раслау турында жирлек Советы карары, аның үтәләше турында еллык хисап, жирлек бюджеты үтәләше барышы һәм жирле үзидарэ органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен рәсми рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.
3. Жирлек Советының жирлек бюджеты керемнәренә гомуми күләмен үзгәртүгә китерә торган һәм бюджет турында карар проекты кертелгәннән соң кабул ителгән норматив хокукый актлары агымдагы финанс елына һәм план чорына бюджетка үзгәрешләр керткәндә чираттагы финанс елында, агымдагы финанс елы күрсәткечләре өләшендә исәпкә алына.
4. Жирлек бюджеты проекты өч елга (чираттагы финанс елы һәм план чорына) төзелә һәм раслана.
5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп кабул ителгән

Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә жирлекнең Башкарма комитеты билгеләгән тәртиптә һәм срокларда төзелә.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектының түбәндәгеләргә нигезләнә:

Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Федераль Собраниеһенә Россия Федерациясе Президенты юлламасы нигезләмәләре;

Россия Федерацияһенә бюджет, салым һәм таможня-тариф сәясәтенә төп юнәлешләре (Татарстан Республикасының бюджет һәм салым сәясәтенә төп юнәлешләре, жирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенә төп юнәлешләре);

Россия Федерацияһенә милли үсеш максатларын һәм халыкка ачык хакимият органнары эшчәнлегенә аларга ирешү юнәлешен билгели торган документларда;

социаль-икътисады үсеш фаразы;

озак сроклы чорга бюджет фаразы (бюджет фаразы проекты, бюджет фаразының үзгәрешләре проекты);

муниципаль программаларда (муниципаль программалар проектларында, күрсәтелгән программаларның үзгәрешләре проектларында).

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренә гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет кытлыгы (артыклығы) керә торган бюджетның төп сыйфатламалары, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнарында, жирлек Советы карарларында билгеләнгән башка күрсәткечләр (бюджет турындагы карардан гайре) булырга тиеш.

8. Жирлек бюджеты турындагы карар белән түбәндәгеләр раслана:

жирлек бюджеты керемнәренә баш администраторлары исемлегә;

жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакларының баш администраторлары исемлегә;

чыгым төрләренә бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан маддәләре, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча яки чыгымнар төрләренә бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан маддәләре (муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программага карамаган юнәлешләре), чыгымнар төрләренә төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) һәм (яисә) эшчәнлекнең максатчан маддәләре (муниципаль программалары һәм программага карамаган юнәлешләре), бюджетлар чыгымнары классификацияһенә чыгымнар төрләре төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча чираттагы финанс елына һәм план чорына бүлү, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы Бюджет кодексында, жирлек Советы карарында билгеләнгән очракларда бюджетлар чыгымнары классификацияһенә бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча;

чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы, бюджеттан тыш дәүләт фондлары бюджетларынан гайре;

гавами норматив йөкләмәләрен үтәүгә юнәлтелгән бюджет ассигнованиеләренә гомуми күләме;

башка бюджетлардан алынган һәм (яки) Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына чираттагы финанс елында һәм план чорында бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

план чорының беренче елына жирлек бюджетының шартлы рәвештә расланган чыгымнарының гомуми күләме жирлек бюджетының гомуми чыгымнарының 2,5 процентыннан ким булмаган күләмдә (Россия Федерациясе бюджет системасының максатчан билгеләнештәге башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), планлы чорның икенче елында жирлек бюджетының гомуми чыгымнары күләменен 5 процентыннан ким булмаган күләмдә (максатчан билгеләнешкә ия булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмаганда);

чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары;

елның 1 гыйнварына, чираттагы финанс елыннан һәм план чорының елы артыннан килүче, муниципаль эчке бурычның югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиге күрсәтелеп;

тиешенчә билгеләнгән жирлек бюджетының башка күрсәткечләре

Россия Федерациясе Бюджет кодексы, һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, жирлек Советы карарлары белән.

9. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм бюджет проектының икенче ел план чорының параметрларын өстәү юлы белән раслана.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта жирлек Советына түбәндәгеләр тапшырыла:

- Россия Федерациясенен бюджет, салым һәм таможня-тариф сәясәтенен төп юнәлешләре (Татарстан Республикасының бюджет һәм салым сәясәтенен төп юнәлешләре, жирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенен төп юнәлешләре);

- агымдагы финанс елның узган чорында жирлекнең социаль-икътисадый үсешенә якынча йомгаклар һәм агымдагы финанс елында жирлекнең социаль-икътисадый үсешенен көтелгән нәтижеләре;

- жирлекнең чираттагы финанс елына һәм план чорына социаль-икътисадый үсеш фаразын;

чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджетының төп сыйфатламаларын (керемнәрнең гомуми күләмен, чыгымнарның гомуми күләмен, кытлыгын (артыклыгын) фаразлау яки расланган урта сроклы финанс планы;

жирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

бюджетара трансфертларны бүлү методикасы (методика проектлары) һәм исәп-хисаплары;

чираттагы финанс елыннан һәм һәр план чорынан соң киләсе елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге;

агымдагы финанс елына көтелгән бюджет үтәлешен бәяләү;

жирлек Советы, жирлекнең ревизия комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән күрсәтелгән органнарның бюджет сметалары проектлары, күрсәтелгән бюджет сметаларына карата жирлекнең Башкарма комитеты белән фикер каршылыклары килеп чыккан очракта тәкъдим ителә;

Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән һәм аңа ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы Бюджет кодексында һәм әлеге Уставта кабул ителгән башка документлар һәм материаллар.

Бюджет ассигнованиеләрен муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программа булмаган юнәлешләре буенча бүлү бюджеты турында карар белән расланган очракта, бюджет турында карар проектына муниципаль программаларның паспортлары (күрсәтелгән паспортларга үзгәрешләр проектлары) тапшырыла.

Әгәр бюджет турында карар проекты бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасын үз эченә алмаса, бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасы бюджет турында карар проектына аңлатма язуына кушымталар составына кертелә.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектын төзү жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.

12. Жирлекнең Башкарма комитеты район Советы каравына чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проектын агымдагы елның 15 ноябрәннән дә соңга калмыйча кертә.

13. Жирлек бюджеты турында карар проектын карау һәм аны раслау тәртибе, жирлек Советы карары белән билгеләнгән, чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турында карарның үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 маддәсе нигезендә күрсәткечләренә һәм сыйфатламаларны (кушымталарны) раслауны күздә тотарга тиеш.

14. Жирлек бюджеты турында карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм финанс елының 31 декабрәнә кадәр гамәлдә, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яки) жирлек бюджеты турында карарда башкасы каралмаган булса.

Жирлек бюджеты турында карар билгеләнгән тәртиптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка чыгарылырга) тиеш.

15. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, муниципаль бурычның кытлыгы, күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча Татарстан Республикасы законнарының һәм федераль законнарның үтәлешен тәэмин итә.

16. Жирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясенә бюджет законнары, салымнар һәм жыемнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә төзелә.

17. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган рәвешләрдә гамәлгә ашырыла.

18. Дәүләт хакимиятенә федераль органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга жирлек бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

19. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

1. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр күрсәтүләр сатып алулар дүүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр күрсәтүләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу жирлек бюджеты акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

80 маддә. Гражданнарның үзара салым акчалары

1. Гражданнарның үзара салым акчалары дигәндә гражданнарның жирле әһәмияттәге конкрет мәсьәләләрне хәл итү өчен башкарыла торган түләүләре аңлашыла. Гражданнарның үзара салымы тәртибендә түләүләр күләме, саны жирлек составына яисә аның территориясенә бер өлешенә керә торган торак пункт) халкының гомуми саныннан (жирлек составына керүче торак пункт) 30 проценттан артмаган һәм түләүләр күләме киметелергә мөмкин булган аерым категорияләрдән тыш, жирлек составына яисә аның территориясенә бер өлешә өчен абсолют дәрәжәдә тигез итеп билгеләнә.

2. Әлеге маддәнең 1 өлешендә күрсәтелгән гражданнарның бер мәртәбә бирелә торган түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә, ә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 маддәсендәге 1 өлешенәң 4, 4.1 һәм 4.3 пунктларында, гражданнар жыенында каралган очракларда.

81 маддә. Жирлекнең муниципаль әжәткә алулары (муниципаль бурычы)

1. Жирлек Россия Федерациясе валютасында эчке базарда урнашкан жирлек исеменнән кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән муниципаль әжәткә алуларны һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексының жирле бюджетка нигезләмәләре нигезендә Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм муниципаль бурыч йөкләмәләре барлыкка килә торган кредит оешмаларыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм жирлек Уставы нигезендә жәлеп ителә торган кредитларны гамәлгә ашырырга хокуклы.

2. Муниципаль әжәткә алуларны жирлек исеменнән гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексына һәм әлеге уставка ярашлы рәвештә жирлекнең Башкарма комитетына карый.

82 маддә. Жирлекнең жирле бюджеты үтәлеше

Жирлекнең жирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Жирлек бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

4. Жирлек бюджетының үтөлеше жирлекнең жыелма бюджет язуы һәм жирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

83 маддә. Бюджет хисаплылыгы. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап

1. Жирлекнең бюджет хисаплылыгы еллык булып тора.

2. Жирлекнең бюджет хисаплылыгы жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисаплылыгы нигезендә төзелә.

3. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап жирлек Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Жирлек Советына тапшырылганчы жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап тышкы тикшерүгә дучар ителә, ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисаплылыгын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләүне үз эченә ала.

Жирлек бюджеты үтөлеше турындагы еллык хисапны тыштан тикшерү жирлек Советы билгеләгән тәртиптә жирлекнең ревизия комиссиясе тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, шулай ук Балык Бистәсе муниципаль районының Контроль-хисап палатасы тарафыннан тышкы муниципаль финанс контролен гамәлгә ашыру буенча вәкаләтләрне тапшыру турында төзелгән килешүләргә ярашлы рәвештә башкарыла.

5. Жирлекнең Башкарма комитеты агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджеты үтөлеше турында хисап тапшыра. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләү бюджет акчаларының баш администраторларының еллык бюджет хисаплылыгын тышкы тикшерү мәгълүматлары нигезендә бер айдан артмаган вакытта үткәрелә.

6. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә (бәяләмә) тышкы финанс контроле органы тарафыннан бер үк вакытта жирлекнең Башкарма комитетына жиберелә.

7. Ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча жирлекнең Башкарма комитеты жирлек Советына хисап финанс елында жирлек бюджеты үтөлеше турында карар проекты, жирлек бюджеты үтөлеше турында башка бюджет хисаплылыгы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушымтасы белән жирлек Советының хисап финанс елында жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисабын тапшыра.

8. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапны карау нәтижеләре буенча жирлек Советы жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапны раслау яки кире кагу турында карар кабул итә.

Жирлек Советы жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапны кире каккан очракта, ул мәгълүматны дәрәс чагылдырмау яки тулы булмаган фактларны бетерү һәм бер айдан да артмаган вакытка кабат тапшыру өчен кайтарыла.

9. Жирлек бюджеты үтөлеше турында карар белән жирлек бюджетының керемнәре, чыгымнары һәм кытлыгы (артыклыгы) гомуми күләме күрсәтелгән хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлеше турында хисап раслана.

Жирлек Советының хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлеше

турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

жирлек бюджеты керемнәре бюджет керемнәрен классификацияләү кодлары буенча;

жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча жирлек бюджеты чыгымнары;

жирлек бюджеты чыгымнарын бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча;

бюджет кытлыгын финанслау чыганаclarын классификацияләү кодлары буенча жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганаclarы.

Жирлек бюджеты үтәлеше турында карар белән шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аңа ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, жирлек бюджеты үтәлеше турында Карар кабул итү өчен жирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән башка күрсәткечләр дә раслана.

84 маддә. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен, гавами норматив йөкләмәләрен һәм физик затларга башка түләүләр буенча йөкләмәләрен Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан чыгаручы хокукый актлар нигезләмәләрен үтәүне тәмин итү максатларында гамәлгә ашырыла, шулай ук бюджеттан акча бирү турында дәүләт (муниципаль) контрактлары, шартнамәләр (киләшүләр) шартларын үтәү.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, башлангыч һәм аннан соңгы финанс контроленә бүленә.

2. Тышкы муниципаль финанс контроле Балык Бистәсе муниципаль районының Контроль-хисап палатасының контроль-хисап эшчәнлегенә булып тора, ул Балык Бистәсе муниципаль районының контроль-хисап палатасына жирлекнең тышкы муниципаль финанс контролен гамәлгә ашыру буенча контроль-хисап органы вәкаләтләрен тапшыру турындагы төзелгән килешү нигезендә башкарыла.

3. Эчке муниципаль финанс контроле жирлек башкарма комитеты органнары (вазыйфаи затлары) булган муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлегенә булып тора.

4. Башлангыч (баштагы) контроль жирлекнең жирле бюджетын үтәү процессында бюджет хокук бозуларын кисәтү һәм чикләү максатларында гамәлгә ашырыла.

5. Алдагы контроль аны үтәүнең законлылыгын, исәпкә алуның һәм хисаплылыкның дөреслеген билгеләү максатларында жирлекнең жирле бюджетын үтәү нәтижәләре буенча гамәлгә ашырыла.

ХІІІ БҮЛЕК. ЖИРЛЕКНЕҢ УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ

85 маддә. Жирлек Уставы проектын эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү тәртибе

1. Жирлек уставы проекты, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты жирлек Башлыгының, жирлек Советы депутатларының, жирлек Башкарма комитеты житәкчесенен, территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, гражданның инициатив төркемнәренен жирлек Советына кертелә ала.

2. Жирлек Уставы проекты, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты эзерләү өчен жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Күрсәтелгән комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Жирлек уставы проекты, жирлек Советының жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты жирлек Уставын кабул итү, жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы мәсьәләне карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән әлеге Устав проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, жирлек Советының күрсәтелгән карары проекты, шулай ук гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән рәсми рәвештә бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) кирәк. Жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек Советы карары проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында жирлек Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очракта гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Жирлек уставы проекты, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек Советы карары буенча жирлек Советы утырышында әлеге уставка ярашлы рәвештә, әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында жирлек Уставына үзгәрешләр Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очрактан тыш, гавами тыңлаулар үткәрелә.

86 маддә. Жирлек Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты карау жирлек Советы Регламенты нигезендә кимендә ике укуда жирлек Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек Уставы проекты, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты кабул ителгәннән соң күрсәтелгән проект жирлек Советы депутатларына, төзәтмәләр кертү өчен хокук чыгару инициативасы хокукына ия башка субъектларга жиберелә.

3. Жирлек уставы, жирлек Советы карары уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлешенен күпчелек тавышы белән кабул ителә.

4. Жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукий акт белән кертелә, ул рәсмиләштерелергә мөмкин:

1) жирлек Советы рәисе вәкаләтләрен башкаручы бер үзе эш итүче жирлек Башлыгы тарафыннан имзаланган жирлек Советы карары;

2) жирлек Советы кабул иткән һәм жирлек Башлыгы кул куйган аерым норматив хокукий акт. Бу очракта әлеге хокукий актта жирлек Советының аны кабул итү турындагы карарының реквизитлары күрсәтелә. Мондый карарга жирлек Советының күчеш нигезләмәләрен һәм (яисә) жирлек Уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр үз көченә керү турындагы нормаларын кертү рөхсәт ителми.

5. Жирлек Уставын федераль канунга, Татарстан Республикасы законына туры китерү әлеге закон актларында билгеләнгән срокта гамәлгә ашырыла. Федераль законда, Татарстан Республикасы законында күрсәтелгән срок билгеләнмәгән очракта, жирлек уставын федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү срогы тиндәшле федераль закон, Татарстан Республикасы законы үз көченә керү датасын, жирлек Советының жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү, аның буенча гражданның тәкъдимнән исәпкә алу турындагы карары проекты рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм ачык тыңлауларда фикер алышу кирәклеген, жирлек Советы утырышларының периодиклыгын исәпкә алып билгеләнә, жирлек Советының мондый карарын дәүләт теркәве һәм рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) сроклары һәм, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.

6. Жирлек Уставын яңа редакциядә муниципаль хокукий акт белән жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында бәян итәргә ярамый. Бу очракта жирлекнең яңа Уставы кабул ителә, ә элек гамәлдә булган жирлек уставы һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий актлар жирлекнең яңа Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчен югалткан дип таныла.

87 маддә. Жирлек Уставының, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Уставы, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары алар кабул ителгәннән соң жирлек Башлыгы тарафыннан федераль законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органына жиберелә.

2. Жирлек Уставы, жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары дәүләт теркәвеннән соң «Татарстан Республикасы хокукий мәгълүматының рәсми порталы»нда веб-адрес буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә <http://pravo.tatarstan.ru> һәм «Россия Федерациясендә норматив хокукий актлар» Россия Федерациясе Юстиция министрлыгы порталында (<http://pravo - minjust.ru>, <http://хокук-минюст.рф>, «Интернет» челтәре басмасы сыйфатында теркәлергә: Эл № 77-72471 от 05.03.2018)» рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш. Жирлек башлыгы теркәлгән жирлек Уставын, жирлек Советының жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарын муниципаль берәмлекләр

уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органынан кәргән көннән алып жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш муниципаль берәмлек уставы турында мәгълүматларны кертү хакында хәбәрнамәне муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органынан «Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәве турында» 2005 елның 21 июлендәге 97-ФЗ номерлы Федераль законның 4 маддәсендәге 6 өлешендә каралган Россия Федерациясе субъекты «Муниципаль берәмлекләре уставларының дәүләт реестрына үзгәрешләр кертү турында» 2005 елның 21 июлендәге 97-ФЗ номерлы Федераль законның 4 маддәсендәге 6 өлешендә каралган Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре уставларының дәүләт реестрына үзгәрешләр кертү хакында кертелгән көннән алып жиде көн эчендә.

3. Жирлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр, жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (жирлек уставын федераль законнарға туры китерү очрақларыннан, шулай ук жирле үзидарәнен сайланулы вазыйфаи затларын сайлау вәкаләтләре, вәкаләтләре, вәкаләтләре чоры, вәкаләтләре чоры үзгәрүдән тыш) күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт кабул иткән жирлек Советының вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң үз көченә керә.